

REGISTERED No. B. 15C.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ.

શાર્દુલવિક્રિડિતમ્.

પૂજાપાત્રતા જગત્રયપતેઃ સંધાર્ચનં કુર્વતામ્ ।
તીર્થાનામજિવંદનં વિદધતાં જૈનં વચઃ શૃણ્વતામ્ ॥
સદ્ગતિં દદતાં તંપશ્ચ ચરતાં સત્વાનુકંપા કૃતાં ।
યેષાં યાંતિ દિનાનિ જન્મ રુફલં તેષાં સુપુણ્યાત્મનામ્ ॥૧॥

પુસ્તક ડા. મુ.

વેશાખ. સંવત ૧૯૭૧. શાકે ૧૮૩૭.

પાંક ૨ બે.

પ્રગટ કર્તા.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા. ભાવનગર.

અનુક્રમણિકા.

૧	શ્રી પદ્મપ્રભ જિન સ્તવન.	૩૭
૨	શ્રી સુપાર્થજિન સ્તવન	૨૪
૩	ગણિતપાઠન.	૨૭
૪	વિષયમયુક્ત આદરવા આશ્રી ઉપદેશ	૩૭
૫	હં પેતે.	૪૭
૬	અમર ધવાની તીવ ધ્વજા.	૪૭
૭	શ્રી કુમારપાલ ભૂપાલ પ્રતિધ	૪૭
૮	સુવર્ણ અનુનય.	૪૭
૯	પદ્મિની મે આવલોકન....	૪૭

શ્રી “સરસ્વતી” છાપખાનું—ભાવનગર.

મૂલ્ય રૂ. ૧)

પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૪-૦ બેટ સાથે.

નામ કહિ આવી જીવે, મન હિતર લગવાનું
 મન ભણે લેમ દેવતા, મહાદેવ કહિ આદુવાન.
 ધ્યાન પદરમે પ્રભાવથી, માન્યો અલભ્ય સ્વાદઃ
 પ્રાનનિજ્ય વાચક કહિ, મુકો જીવે માદ.

ભા૦

ભા૦ ૪ શ્રી પ

ભા૦

ભા૦ ૫ શ્રી પ

રૂપસ્થધ્યાનગર્ભિત

શ્રી સુપાર્શ્વજિન સ્તવન.

(દેશી ઝુંબઝડાની)

નીરળી નીરળી તુજ ધિંગતેરે, દુરખિત હોય મુજ મન સુપાર સોહામણ	
નિર્વિકારતા નયનમાં રે, મુખક સદા મુપ્રસન્ન.	સુ૦ ૧
ભાવ અવસ્થા સાંભરેરે, પ્રાતિહારજની શોભ;	સુ૦
કોઠીગમે દેવા સેવા રે, કરતા મુકી લોભ.	સુ૦ ૨
લોકલોકના સવિ ભાવા રે, પ્રતિભાસે પરતક્ષપ;	સુ૦
તોહ નવિ રાચે નવિ રૂસે, નવિ અવિરતિનો પક્ષ.	સુ૦ ૩
હાસ્ય નહિ રતિ નહિ અરતિ નહિ, નહીં હાય સોગ દુઃખ;	સુ૦
નહીં કદર્થ કદર્થનારે, નહિ અંતરાયનો રાંચ.	સુ૦ ૪
સોહ નિઘ્યાત્ન નિદ્રા ગમ રે, નાકા દોષ અઘાર;	સુ૦
ચોત્રીશ અતિશયે શોભતારે, મૂળ અતિશય મ્યાર.	સુ૦ ૫
પાંચીશ જાણી શુભે ભગાં રે, દેતા ભવિ ઉપદેશ;	સુ૦
લેમ તુજ ધિંગે તાહરે રે, ભેદ નહિ ભવલેશ.	સુ૦ ૬
રૂપ જોતો મુજ સાંભરે રે, ધ્યાન રૂપસ્થ વિચાર;	સુ૦
પ્રાનનિજ્ય વાચક કહિ રે, જિનપડિનાં જપકાર.	સુ૦ ૭

પ્રતિજ્ઞાપાલન.

(૯)

(લેખક મન્નિમગ કપૂરવિજયજી)

મુજ અશુભ જિ કાંઈ, આશુર્ય તે નિપાલે,
 રવિ પશુ તસ જોવા, વ્યોમ જાણે વગાલે;
 કરિ ગહિત નિપાલે, તાસને સત્ત આપે,
 મસિન તનુ પખાલે, સિધુમાં મુર આપે.

૧

૧. પ્રત્યક્ષ ૨. પ્રતિમા-પ્રતિધિંગ-મુદ્રા

પ્રતિજ્ઞાપાત્રન.

૬૯

પુરૂષ સ્વભૂ મોટા, તે ગણિને ધરણે,
જિણુ જિમ પડિવજ્યું, તે ન છોડે પરણે;
ગિરીશ વિષ કયો જે, તે ન અઘાપિ નાખ્યો,
દુરગતિ નર લેઈ, વિક્રમાદિત્ય રાખ્યો. ૨૨

‘સુક્તમુક્તાવળી.’

“શુભ કે અશુભ જે કંઈ આદર્યું-ઠણુલ ક્યું તેને જે નિર્વહ છે તેને જોવા માટેજ જાણે સૂર્ય આકાશમાં અવગાહન કરે છે (કરે છે). વળી તેજ સૂર્ય ગૃહિત કરીને જે નિર્વહ છે તેને સત્ત્વ (ગણ) આપે છે. અને મલિન શરીરને પખાળે છે (સ્વચ્છ કરે છે) તેમજ સિંધુમાં સુર આપે છે અર્થાત્ શૂર-ધીર માણસને પ્રતિજ્ઞા પાળવા પ્રેરણા કરે છે. ૨૧. આ ધરા જે પૃથ્વી તેમાં મોટા પુરૂષરત્ન તો તેનેજ ગણવા કે જે જેવી રીતે આંગીકાર ક્યું હોય તેને પ્રાપ્તે છોડે નહીં (નિર્વહ). બુઝો ! ગિરીશ જે શિવ તેણે વિષને આંગીકાર ક્યું તો તે હજુ સુધી નાખી દીધું (તણ દીધું) નથી અને દુર્ગત કે ૦ હુલોંગી નર જે પુરૂષ તેને લઈને વિક્રમાદિત્યે પણ રાખ્યો છે (તણ દીધો નથી). આ જાને દૃષ્ટાંતો લોકિકતા છે. ” ૨૨.

સુશુદ્ધિવંતનું એ કર્તવ્ય છે કે પ્રથમ તો જે કંઈ પ્રતિજ્ઞા કરવી તે દક્ષ-તાથી-હઠાપણથી-દુરદેશી રાખીને તેનું પરિણામ અને પોતાનું સામર્થ્ય-શક્તિ વિચારીને જ કરવી. જે કરવાને પોતે શક્ત હોય, જે કરવું હિતરૂપ હોય અને જેનું પરિણામ સુંદર આવવા સાંભવ હોય એવુંજ કાર્ય કરવા હઠાપણથી નિશ્ચય કરવો અને પછીથી તેવા કરેલા નિશ્ચયથી ગમે તેવા ભોગે પણ ઠગવું નહિ. દુનિયામાં ત્રણ પ્રકારના પ્રાણીઓ મળી આવે છે-અધમ, મધ્યમ અને ઉત્તમ. તેમાં જે અધમ કોટિના હોય છે તેઓ તો અજ્ઞાન અને મોહની પ્રબળતાથી કેવળ કાયરતા ધારીને ગમે તેવાં શક્ય કાર્ય-અનુષ્ઠાનને આદરતાજ નથી. બીજા જે મધ્યમ કોટિના હોય છે તે જ કે કોઈ જાની પુરૂષોનાં મુખથી કંઈ કાર્ય-અનુષ્ઠાનનો પ્રભાવ-મહિમા સાંભળીને તેના આદર કરે છે પણ, પણ તે કરતાં કંઈ વિશ્વ આવી પડતાં આદરેલાં કાર્યોના અનાદર કરી તેને તણ દે છે, અને જે ઉત્તમ કોટિના હોય છે તેઓ તો પૂર્વ મહાપુરૂષોની પેઠે દીર્ઘ દૃષ્ટિથી હિતકારી કાર્યને જ નિજ શક્તિ-સામર્થ્યનો પૂરતો ખ્યાલ રાખીને આદરે છે અને આદરેલાં કાર્યોના પ્રાણવંત કષ્ટ આવે છતાં પણ પૂર્ણતિસાહથી નિર્વાહ કરે છે. તેઓ આદરેલાં કાર્યને ગમે તેવા પ્રતિકૂળ સંયોગોમાં અધવચ લટકતું મૂકતા નથી. આવા ઉત્તમ પુરૂષોની દ્રઢ ટેક નિરખવાને માટેજ હોય તેમ સૂર્ય અને ચંદ્રાદિક આકાશમાં ફરતા રહે છે. રાજકાર કહે છે કે સાત્વિક પ્રકૃતિના હોયો જેનો સ્વીકાર કરે

છે-જે કાર્ય કરવાનો નિશ્ચય કરે છે તે કાર્યને પૂર્ણ કરતા સુધી તેને નિર્વાહ છે. તેમનું સંકલ્પ બળજ એવું સુદૃઢ હોય છે કે ગમે તેવાં વિદ્ન-અંતરાય માર્ગમાં આવ્યા છતાં લગારે યજ્ઞ વગર તેઓ પોતે આદરેલું કાર્ય પૂર્ણ કરી શકે છે. તેમની આવી દ્રઢ ધારણા અથવા ટેકથી તેમનું સત્ત્વ વધારે ને વધારે પ્રમાણમાં ખીલતું જાય છે. તેથી તેઓ ગમે તેવાં દુષ્કર-કઠણ કામ કરવા હામ લીડી શકે છે અને તે પાર પાડે પણ છે. સાહસિકપણથી તેઓ ઘણાં અગત્યનાં કામ આદરીને પાર ઉતારી શકે છે, અને બીજા અનેક જીવોને તેમના જીવતા દાખલાથી યોધ આપતા રહે છે. જે જીવો પોતાની છતી શક્તિ છુપાવીને કાચરપણું ધારી બેસી રહે છે તેઓ કશું સ્વપર હિતરૂપ કાર્ય કરી શકતા નથી પણ જેઓ નિજ શક્તિને ફાવે તેના જેમ જેમ સદુપયોગ કરતા રહે છે તેમ તેમ તેમને કાર્યની સફળતાથી પ્રતીતિ આવતી જાય છે કે પોતે પોતાના વીર્ય-પુરુષાર્થવટે જે કંઈ કાર્ય કરવા ઇચ્છે તે કાર્ય સુજેથી કરી શકશે. શાસ્ત્રકાર આગળ વધીને કહે છે કે તેઓજ દુનિઆમાં મોટા પુરુષસ્ત્રનો ગણાય છે કે જેઓ પોતે સમજપૂર્વક આદરેલું-અંગીકાર કરેલું ગમે તે કાર્ય અધવચ તજ દેતા નથી પણ તેને પાર પહોંચાડવા સંપૂર્ણ શ્રમ ઉઠાવે છે. ફક્ત ન્યારે લાભને બદલે જોરલાભ અથવા હિતને બદલે અણહિત થતું જણાય ત્યારેજ પોતાના કાર્યઆયદને શિથિલ કરી નાંખે છે. તે વગર તેઓ મદ્યમપણે સ્વ-કર્તવ્ય કર્મને બળવ્યાજ કરે છે. તે ઉપર શાસ્ત્રકારો અનેક દૃષ્ટાંત બતાવી આપી આપણને શક્યાર્થમાં ઉત્સાહિત થવા, હિતરૂપ કાર્ય આદરવા અને તે કરતાં નડતાં વિદ્વેતાથી રહ્યાં વગર ઈચ્છિત કાર્યને પાર પાડવા ઉત્તમ પ્રકારનો યોધ આપે છે. દેવ ગુરૂની સાક્ષીએ વ્રત નિયમાદિક સમજપૂર્વક આદરી લેવા માટેનો શાસ્ત્ર ઉપદેશ હિતબુદ્ધિથીજ યોજાયેલો છે. કેવળ આપણી મેળે આદરેલાં વ્રતનિયમ પાળવામાં શિથિલતા થવા પામે અને તેને તજ પણ દેવામાં આવે છતાં આદરેલાં વ્રત નિયમ પાળવામાં-સેવવામાં આવતો પ્રમાદ દૂર કરવા ભાગ્યેજ કોઈ પ્રેરક મળે. પણ પંચ સાક્ષીએ આદરેલાં વ્રતનિયમો પાળવામાં ન્યારે શિથિલ પરિણામ થયેલા જોવામાં આવે ત્યારે તેમાં થતી શિથિલતા દૂર કરવા પ્રેરણા કરનારા ગુરૂ પ્રમુખ મળી આવે અને ફરી સાવધાન થઈ આદરેલાં વ્રતનિયમો પ્રમાદરહિત પાળવા શક્તિવાન થવાય. આવો લાભ પંચ સાક્ષીએ વ્રતનિયમ આદરવામાં રહેલો છે. ન્યારે તીર્થંકર દેવ જેવા સમર્થ પુરુષો સિદ્ધ ભગવાનની સાક્ષીએ મહાવ્રત ઉચ્ચરે છે ત્યારે શું આપણું એ કર્તવ્ય નથી કે શુદ્ધ દેવ-ગુરૂની સાક્ષીએ આપણે પણ આદરવા યોગ્ય વ્રતનિયમ આદરીને તે બધાં પ્રમાદ રહિત થઈ પાળવાં કેટલાએક સત્પુરુષો ગિહની પેરે શૂરવીરપણે વ્રત નિયમો

ઉપશમગુણ આદરવા આશ્રી ઉપદેશ.

૩૬

અંગીકાર કરીને સિંહની પેરેજ શૂરવીરપણે તે બધાય નિર્દોષ રીતે પાળે છે. કેટલાએક શીયાળની પેરે શિયિલ પરિણામથી વ્રતનિયમને આદર્યો છતાં પાછળથી સદ્ગુણના અનુશ્રવથી નિર્મળ જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાનું બળ મેળવી આદરેલાં વ્રત નિયમોને સિંહની પેરે શૂરવીરપણે પાળે છે કેટલાએક વળી શરૂઆતમાં શુભ વૈરાગ્યાદિકના બળથી સિંહની પેરે વ્રતનિયમ આદરે છે પણ પાછળથી વિવેચ સુખની લાલચમાં લપટાઈને અથવા કોષાદિક કષાયને વશ થઈને આદરેલાં વ્રત-નિયમ પાળવામાં શિયાળની પેરે કેવળ શિયિળ પરિણામો બની જાય છે. ત્યારે કેટલાએક મંદ પરિણામી છવો પ્રયમથીજ શિયાળની પેરે વ્રતનિયમ આદરીને છેવટ સુધી તેવીજ મંદતા અથવા શિયિલતા ધારે છે. છેલ્લો પ્રકાર બીલકુલ આદરવા યોગ્ય નથી. પહેલો અને બીજો પ્રકાર આદરવા લાયક છે, અને ત્રીજો પ્રકાર પણ જેઓ મંદ પરિણામથી વ્રત આદરતાજ નથી તે કરતાં ઘણાજ ચઢીચાતો છે. કેમકે શરૂઆતમાં શુભ વૈરાગ્યયોગે વ્રતનિયમ શૂરવીરપણે આદરતાં તે ઘણાં એક કર્મનો લક્ષ કરી શકે છે; આ બધી વાત લક્ષમાં લઈ સર્વ સાધુ તેમજ શ્રાવકજનોએ નિજ નિજ અધિકાર ઉચિત વ્રતનિયમ સિંહની પેરે આદરી તેના સિંહની પેરે શૂરવીરપણે નિર્વાહ કરવા લક્ષ રાખવું.

ધતિશમ્

ઉપશમગુણ આદરવા આશ્રી ઉપદેશ.

(૧૦)

(લેખક-સન્મિત કપૂરવિજયજી)

ઉપશમ હિતકારી, સર્વદા લોકમાંહી,
 ઉપશમ ધર પ્રાણી, એ સમા સૌખ્ય નાંહી;
 તપ જપ સુરસંવા, સર્વ જે આદરે છે,
 ઉપશમ વિષ્ણુ જે તે, વારિ મંથ્યા કરે છે. ૨૩
 ઉપશમ રસ લીવા, બસ ચિત્તે વિરાજ,
 કિમ નરભવ કેરી, ઋદ્ધિમાં તેહ રાજ;
 ગજ મુનિવર જેહા, ધન્ય તે જ્ઞાન ગેહા,
 તપ કરી કૃશ જેહા, શાંતિ પિયુષ મેહા. ૨૪

‘સુકંતસુકંતાવળી.’

“ઉપશમ આ લોકમાં સર્વદા હિતકારી છે તેથી હિ પ્રાણી ! તું ઉપશમને ધારણ કર. એ સમાન બીજું કોઈ સુખ નથી. ઉપશમ વિના તપ, જપ, સુરસંવા એટલે દેવલક્ષિ-એ સર્વ જે આદરે છે તે ક્ષાગટ પ્રાણી વલોવે છે. ૨૩. ઉપશમ રસની હેઞ્જત જેના ચિત્તમાં વિરાજમાન થઈ હોય છે તે પ્રાણી નરભવની ઋદ્ધિમાં કેમ રાજ થાય ? જુઓ ! ગજસુકુમાળ મુનિ ! ધન્ય છે જ્ઞાનના ધરએવા તે મુનિને ! કે જેમણે તપે કરીને દેહને કૃશ (દુર્બળ) કરી નાખી અને શાંતિ-

૩૬

-કૈનધર્મ પ્રકાશ-

કૃપ પિયુષ જે અમૃત તેનો મેઘ (વરસાદ) ખેતાના આત્મામાં વરસાડ્યો. ૨૪.”

ક્રોધાદિ કષાયના કટુક વિપાક વિચારીને તે તે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ થવા પામે તેવાં નબળાં કારણથી સમજીને દૂર રહેવું; તેવાં ખોટાં કારણોના સેવવાં અને તેમ છતાં કંઈ નિમિત્ત પાત્રીને તે ક્રોધાદિ કષાય ઉદયમાં આવે તો તેમને તરત દબાવી દેવા, જેથી તેનાં માઠાં ફળ બેસવા પામે નહિ. શ્રીમાન્ ઉપાધ્યાયજી ક્રોધ સંબંધી પાપસ્થાનકની સંખ્યામાં કહેછે કે:—

‘ન હોય હોય તો ચિર નહિ, ચિર રહે તો ફળ છેહોરે;

સર્જન ક્રોધ તે એહવો, જેહવો દુર્જન નેહોરે.’

ઈત્યાદિ સૂક્તવચનોમાં બહુ ઉત્તમ રહસ્ય રહેલું છે. તેઓથી સ્પષ્ટ જણાવે છે કે સર્જન પુરૂષોને ક્રોધ (ઉપલક્ષણથી માન, માયા અને લોભ) હોય નહિ; કદાચ કંઈ પ્રશસ્ત કારણસર તેવો ક્રોધાદિકનો દેખાવ થવા પામે તોપણ તે વધારે વળત ટકે નહિ, તેમ છતાં તેવાજ કારણ વિશેષથી કંઈ વધારે વળત સુધી ટકવા પામે તો તેનાથી કશું માફું ફળ તો બેસવા ન જ પામે, કેમકે તે કંઈ પ્રશસ્ત કારણસર બહારના દેખાવ રૂપેજ-અંતરમાં સાવધાનપણું સાચવીને સેવેલો હોવાથી તેનું અનિષ્ટ પરિણામ આવવા પામે નહિ. ફળ-પરિણામ આથી દુર્જનના સ્નેહની તેને ઉપમા આપવામાં આવી છે તેખરેખરી વાસ્તવિક છે. કેમકે દુર્જનને ખરે સ્નેહ-રાગ-પ્રેમ પ્રગટેજ નહિ-તેનો સ્નેહ સ્વાર્થ પૂરતોજ હોય; કદિ તેવો સ્નેહ ધાય તો તે અદ્ય કાળજ ટકે, તેમ છતાં ખાસ તથાપ્રકારના સ્વાર્થને લઈને લાંબો વળત દેખાવરૂપે તેનો સ્નેહ જણાય તોપણ તેનું ફળ કંઈ શુભ પરિણામરૂપે થવા પામેજ નહિ. તેવીજ રીતે સર્જનને કૃપા ક્રોધાદિ કષાય ધાયજ નહિ અને કદાચ કંઈ પ્રશસ્ત કારણસર થવા પામે તો તે કારણ પૂરતો વળત રહી કંઈ પણ અનિષ્ટ ફળ-પરિણામ ઉપજ્યા વગર જેમના તેમ પાછા શમાઈ જાય. કષાય વગરની શાન્ત વૃત્તિ સદા સર્વદા હિતકારીજ છે, એવી શાન્ત વૃત્તિનું સેવન કરવા સમાન બીજું સુખ નથી. એમ સમજી હે સુસ જનો! તમે જરૂર શાન્ત વૃત્તિ સેવો. એવી શાન્ત-ઉપશાન્ત-પ્રશાન્ત વૃત્તિ વગર જે કંઈ તપ જપ પ્રભુપૂજાદિક કરણી કરવામાં આવે છે તે ખરાખર લેખે થતી નથી, પરંતુ જો તે સઘળી કરણી સમતા રાણીને સ્થિર વૃત્તિથી કરવામાં આવે છે તો સફળ થઈ શકે છે. સ્થિર-શાન્ત ચિત્તથી કરવામાં આવતી કરણીમાં કોઈ અપૂર્વ રસ, લહેજત યા મીઠાશ હોય છે. સમતા રસમાં લીન ચિત્તવાળાને કશું દુઃખ સ્પર્શી શકતું નથી. સમતા રસમાં નિમગ્ન ચિત્તવંતને સર્વત્ર ગામ અને અરણ્ય તેમજ દિવસ અને રાત સમાન લાગે છે.

બ્યારે નાના પ્રકારના રાગ, ક્રેષ અને મોહવશ ઉપજતા વિદ્રવો શમી

ઉપસમયુક્ત આદરવા આત્રી ઉપદેશ.

૩૯

જાય છે, અને સઘળો વિભાવ' યા પરભાવ' તણને સહજ સ્વરૂપને અવલંબી રહેવાય છે—એવું પરિપક્વ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારેજ ચેતન ખરે શમવંત યા સમતાવંત થયેલો લેખાય છે. કર્મની વિચિત્રતાથી થતી અવસ્થાની વિચિત્રતા તરફ દુર્લક્ષ કરી શુદ્ધ સ્વરૂપના લક્ષથી સહુ પ્રાણીવર્ગને સમાન લેખનાર સમતાવંતનું જ ખરેખર શ્રેય થાય છે. ઉપશમજનિત આવી આત્મલીલા યા સહજ સુખ-સમૃદ્ધિ જે મહાનુભાવ મુનિજનોને પ્રાપ્ત થઈ છે તેમની પાસે સુરપતિ અસુરપતિ કે નરપતિનું પૌદ્ગલિક સુખ શા હિસાબમાં છે? તે સઘળાં સુખ કરતાં નિરાગી અને નિઃસ્પૃહી એવા શમ સામ્રાજ્યવંત મહામુનિઓનું સુખ ખરેખર અલૌકિકજ છે. કેમકે એ બધાં ઉપર જણાવેલાં ઈન્દ્રાદિકનાં સુખ સાથે ગિક હોવાથી અવશ્ય વિયોગશીલ હોય છે. ત્યારે મુનિજનોને પ્રાપ્ત થયેલ શમ-ઉપશમ-પ્રશમ જનિત સહજ સ્વાભાવિક સુખશાન્તિ અલૌકિક અને ચિરસ્થાયી હોય છે. તેથીજ શ્રીમાન ઉપાધ્યાયજીએ કીકજ કહ્યું છે કે:—

‘ક્ષમા સાર ચંદન રસે, સિંચો ચિત્ત પવિત્ત;

દયા વેદ મંડપ તલે, રહો લહો સુખ મિત્ત.’

‘દેત ખેદ વર્જિત ક્ષમા, ખેદ રહિત સુખરાજ;

તામે નહિ અચરિજ કલ્પુ, કારણ સરિખો કાજ’

સુખ જનોએ જે જે કારણોથી ક્રોધાદિ કષાયને ઉદય થાય તે તે કારણોથી અલગ રહેવું અને જે જે કારણોથી ક્રોધાદિ કષાય ઉપશાન્ત થાય તેવાં કારણોનું સેવન કરવું જરૂરનું છે. (ગજસુકુમાળાદિક મહામુનિઓની પેરે.) જ્યાં ક્રોધ પ્રગટે છે ત્યાં તેનો સહચારી માન પણ પ્રગટે છે અને જ્યાં એ ક્રોધ માન રૂપ દ્વંદ્વ પ્રગટ થાય છે ત્યાં માયા અને લોભ એ દ્વંદ્વ પણ સાથે પ્રગટે છે. ઉક્ત ચારે કષાયના તાપથી પરિતપ્ત જીવને કષાય લગારે સુખ-શાન્તિની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. એટલુંજ નહિ પણ અનેક પ્રકારનાં કુવિકલ્પોથી તેને ભારે અશાન્તિ રહ્યા કરે છે અને તેને વશ થઈને તે એવાં પાપ કર્મ આચરે છે કે જેથી જીવને વારંવાર જન્મ મરણનાં દુઃખ સહેવાં પડે છે. આવાં અનંત અસહ્ય દુઃખ ઉક્ત કષાયને શાન્ત-ઉપશાન્ત-પ્રશાન્ત કરવાથી ઉપશમે છે. તેથી દુઃખ માત્રનો અંત કરવા અને સુખ માત્રને સ્વાધીન કરવા ઈચ્છનારે અવશ્ય ઉક્ત કષાય માત્રને ઉપશમાવી દેવા જોઈએ. કષાયમાત્ર શાન્ત થઈ જવાથી વિકલ્પ માત્રનો અંત આવશે, અને સહજ નિર્વિકલ્પ સમાધિને પામી પરમ સમતારસમાં નિમગ્ન થઈ શકાશે, એવો મહાપુરૂષોનો અનુભવ છે. તેવા સત્ય સ્વાભાવિક સુખના અર્થી જનોએ પૂર્વ મહાપુરૂષોના વિહિત માર્ગે અવશ્ય પ્રયાણ કરવું જોઈએ કે જેથી નિર્વિકલ્પ સમાધિજનિત પરમ સમતારસની પ્રાપ્તિ થાય. ઈતિશસ્ત્ર

હું પોતે.^૧

(મળેલું.)

મહારો જન્મ થયાને આજ ' ૩૦ ' વર્ષ સંપૂર્ણ થયાં છે. ૩૧ મા વર્ષમાં હું હવે પ્રવેશ કરું છું. આ એકતીશના અંકતું મહત્ત્વ અમૂલ્ય છે, ઘણું માંગણિક અને આદરણીય છે. સિદ્ધ ભગવંતના મુખ્ય આઠ ગુણ જ્ઞાનાવરણાદિ આ કર્મના ક્ષય થવાથી પ્રગટ થાય છે. તેના ઉત્તર ભેદ ૩૧ થાય છે. જ્ઞાનાવરણ ક્ષય થવાથી પાંચ, દર્શનાવરણના ક્ષય થવાથી નવ, વેદનીય કર્મના ક્ષય થવાથી બે મોહનિયકર્મના ક્ષય થવાથી મુખ્ય બે, નામકર્મના ક્ષય થવાથી મુખ્ય બે, જોતકર્મના ક્ષય થવાથી બે, આયુકર્મના ક્ષય થવાથી ચાર, અને અંતરા કર્મના ક્ષય થવાથી પાંચ. આ પ્રમાણે ૩૧ મુખ્ય મુખ્ય પ્રકૃતિ ક્ષય થવાથી ૩૧ ગુણ આત્મામાં પ્રગટ થાય છે. આ ગુણો પ્રકટાવવામાં મહારા વાંચકો, સર્વ જૈન ણધુઓ અને તમામ ભગ્યાત્માઓને હું સાધનભૂત થાઉં એવી મહારા આંતરિક બાંધવડ્યમાન ઈચ્છા છે.

“જૈન ધર્મ પ્રકાશ” ના વાસ્તવિક અર્થે માટે આજે ૩૧ વર્ષે ચર્ચા કરવાથી વિશેષ લાભ થશે ખરો? હા. એને માટે તો સંકોદિત ચર્ચા કરવાથી લાભજ છે. એનો અર્થ સંકુચિત ન થાય અને જે વિશાળ ભાવના તેમાં રહેલ છે તેના રસના આસ્વાદન કરનાર સર્વ ણધુઓ ધાય એ કેટલું ણધું લાભકારક છે.

જૈન ધર્મ પ્રકાશ એટલે હું સારાણ્યમાં, વધારે મોટા કદમાં, વધારે ફામ વાળું પ્રકટ થાઉં એટલું જ માત્ર કરવાનું નથી, પણ મારા જૈન અનુયાયીઓ વાંચકો અને તમામ સ્વદેશી અને વિદેશી ણધુઓ રાગદ્વેષ રહિત થઈ, પોતાના અંતિમ સાધ્ય જે મોક્ષ-શિવ જે મહા માંગણિક અને કલ્યાણકારી છે તે મેળવવાને માટે ઉત્તરોત્તર ભાગ્યશાળી બને તેમાં હું સાધનભૂત થાઉં એજ ખરો જૈન ધર્મનો પ્રકાશ છે.

અનાદિ કાલથી લઈને વિભાવ દશાને પ્રાપ્ત થયેલા છે; અને તેને લીધે તેઓ પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ભૂલી ગયા છે. આવી ભૂલને લીધે પ્રમણા થવાથી પોતાનું ચર્ચાર્થ કર્તવ્ય શું છે તેના બોધ સાહજિક ધરે મુશ્કેલ છે. તે પ્રમણાના ભૂલાવામાં ભાગી ગયેલા બોધ પુનઃ પ્રાપ્ત થાય અને ઉત્તરોત્તર ગુણોન આગળ વૃદ્ધિ થાય એજ ખરો જૈન ધર્મનો પ્રકાશ છે.

૧ આ વિષય ચૈત્ર માસના પ્રથમનાં અંકમાંજ દાખલ કરવા લાયક હતો. પણ અંક છપાઈ ગયા પછી આ વિષય મળવાથી તે મોડો દાખલ કરવામાં આવ્યો છે.

કેટલેક સ્થળે સારા કારણોને પ્રસંગે ધર્મનિમિત્તે મહોટો ખર્ચ કરવામાં આવે છે. તે પ્રસંગે મારા અનેક જૈન બંધુઓ એકઠા થાય છે, જે ચાર દિવસ સમત ગમતમાં પસાર કરી સ્વધર્મી વત્સળના નામથી થતા પ્રીતિસંજનનો લાભ લઈ જમનાર અને જમાડનાર પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે, અને તેને જૈન ધર્મને પ્રકાશ માની સંતોષ માને છે. શું આટલેથી-આવાં સાધર્મી વત્સળો જમવાથી અને જમાડવાથી ફક્ત શું જૈન ધર્મનો પ્રકાશ થઈ ગયો ઠહેલાય? હું હું છું કે આટલે-જથીજ મારો સંતોષ નથી. મારા અનુયાયીઓ વ્યાવહારિક અને ધાર્મિક જ્ઞાનમાં બીજી કોમો કરતાં બહુ પાછળ છે. આ જમાનામાં વ્યાવહારિક જ્ઞાનની કસોટી કરનારી અને તેમાં ઉત્તીર્ણ થનારનાં નામો બહાર પાડનારી યુનિવર્સિટીના પરીક્ષા પસાર કરનારનાં લીસ્ટો વાંચતાં જૈનોની વસ્તીના પ્રમાણમાં કેટલા ટકા જે ઉચ્ચ ફેળવણીનો લાભ લેનારા માણસ પડે છે? જે કાંઈ નામો દૃષ્ટિગોચર થાય છે તેમાં પણ ઘણો ભાગ પાસવર્ગમાંજ પાસ થનારનો દેખાય છે. પહેલા વર્ગમાં પ્રથમ નંબરે આવી જૈનેતર પ્રભમાં જૈન નામની છાપ એસાડનારનાં આજ સુધીનાં કેટલા નામો બહાર આવ્યા છે? આ બાબતનો ચોતરફ દૃષ્ટિપાત કરી હું તપાસ કરું છું તો પ્રાયઃ શૂન્ય સિવાય મને કાંઈ જણાતું નથી. હવે વળી જે કોઈ પાસવર્ગમાં આવેલા જણાય છે તેમના પ્રતિ હું જોઉં છું તો તેઓનો પ્રયાસ પણ જૈન કોમનો ઉદ્ય કરવા માટે મને બહુ ઓછો દેખાય છે. તેઓની પ્રવૃત્તિ જૈન કોમનો ઉદ્યોત કેમ થાય? જૈન ધર્મની ખ્યાતિ કેમ વધારે થાય? જૈન કોમ વધારે આગળ વધતી કેમ થાય? તેવા ઉદ્યમને માટે થવી જોઈએ, તેવો પ્રયત્ન તેમના તરફથી બહુ અલ્પ પ્રમાણમાં થતો જોવામાં આવે છે-મને દેખાય છે. આથી મહારી ૩૦ વર્ષની ઉંમરમાં ઉત્તરોત્તર જે પ્રમાણમાં મને હર્ષ થવો જોઈએ તે થતો નથી. એના કારણોનો વિચારકરતાં મને એમ પણ જણાય છે કે:-

૧. બાળપણથીજ ધાર્મિક સંસ્કારના સંયોગોને અભાવે વ્યાવહારિક ઉચ્ચ ફેળવણી લઈ બહાર આવેલામાં જૈનધર્મનાં મહાન્ સિદ્ધાંતો તો બાબુ ઉપર રહ્યા પણ પ્રાથમિક તત્ત્વોનું જાણપણું પણ ઘણું સ્થળે દૃશ્યમાન થતું નથી. પછીના જીવનમાં પણ જૈનધર્મનાં તત્ત્વો જાણવાનો કે વાંચવાનો પ્રાયઃ ઉદ્યમ પણ કરાતો નથી. પ્રથમથીજ ધાર્મિક સંસ્કારનો અભાવ હોય અને તેવી સ્થિતિમાં પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના આ જમાનામાં તત્ત્વવિદ્યાના જે કાંઈ ગ્રંથ બહાર પડેલ હોયછે તે તેમના વાંચવામાં આવતાં તે સંસ્કાર પ્રવેશવાથી તેઓ તરફથી ઘણી વખત જૈન ધર્મનો પ્રકાશ થાય તેવાં વિચારો બહાર પડવાને બદલે જૈનધર્મની અવનતિ થાય એવા ઉદ્ગારો

નિર્મળ મહાત્મ

અનિત્ય, અનિત્ય બહાર પડતા અસાધ્ય સંજોગવાળા જાનિંદ, આ સિતિની
ખરેખર ખોન બહુ ખેંચી શકાય.

- ૨ દિગ્વીર લાખાની સાથે બીજી લાખાનો અભ્યાસ કરવાની વિદ્યાર્થીઓ ઉપર
ફરજ નોંધવામાં આવેલી છે. આ બાળવર્ગમાં અભ્યાસીઓ બીજી
ભાષા તરીકે સંસ્કૃત ભાષા લઈ તે ભાષામાં લખાએલી શ્રીલોસોશ્રીનો
અભ્યાસ કરવાને પોતાને અશક્ત માની સંસ્કૃત શિવાચની બીજી ભાષા
સહિતે પાસ થાય છે. આમ કરવાથી તેઓ પોતાના ઘરનેજ ભૂલી બંધાયે.
પાસકે ઘેર ફરવાર પોતાના ઘરની તપાસ શી રીતે રાખી શકે? આવા
મારા અનુયાયીઓ જૈન કુળમાં અવતાર ધારણ કરી વસ્તીપત્રકમાં
જૈનીના દીકરામાં પોતાનું નામ નોંધાવ્યું એટલે પોતે કૃતકૃત્ય થયા એમ
સમજતા હોય તો તેમાં તેઓ શું ભૂલ કરતા નથી? મારી તેમને ખાસ
એવી બલામણુ છે કે તમે બીજી ભાષા તરીકે સંસ્કૃત સ્વીકારો, કદાચ તે
ભાષા અઘરી પડતી હોય તો વધારે પ્રયાસ કરો, તે ભાષાદ્વારા જૈન
શ્રીલોસોશ્રીનો ખરેખર અભ્યાસ કરો અને સાથે આજ દર્શનની શ્રીલોસોશ્રીને
પણ અવગાહો. પછી જાને શ્રીલોસોશ્રીની તુલના કરો; અને પછી
તમારી ન્યાયદૃષ્ટિ જાનેમાં જે વાસ્તવિક લાગે તેના અંગીકાર કરો. આમ
કરવાથી જ જૈનધર્મનો પ્રકાશ થશે હું સમજીશ. કેમકે મારી સંપૂર્ણ
ખાતરી છે કે ન્યાયીપણામાં જૈનધર્મજ વધારે ફાવશે, અને તેના પ્રકાશ
વિશેષ બહાર આવશે.

- ૩ સુનીવર્સિટીની ઉચ્ચ પદવી ધારણ કરી બહાર પડ્યા પછી પણ તે જાંધુઓ
પોતાના ઘરમાં શું રહેલું છે તેની તપાસ કરવાની બીજાકુલ દરદાર કરતા
નથી. “મને વખત નથી” એવા એવા રાગો જતાવ્યા કરે છે. પણ આ
શું વાસ્તવિક છે? જો તેમને જૈનધર્મ ઉપર સંતરંગમાં સહજ પણ પ્રીતિ
હોય તો પછી રાત્રિ દિવસના ચોવીશ કલાકમાં એક, અથો અગર નિદાન
પા કલાક જેટલો વખત પણ ધાર્મિક શ્રીલોસોશ્રી અવગાહવા પોતાના
નિયમિત ટાઇમટેબલમાં શું ફાવેલ પાડી ન શકાય? મહારાણી વિક્ટોરી-
આના વડા પ્રધાનનું પદ ધારણ કરનાર અને આખી બ્રીટીશ શહેનશાહ-
તનો કારભાર કરનાર મીંડ બ્લાઉસ્ટનનું જીવન ચરિત્ર વાંચવાથી તરતજ
માનુષ્ય પડે છે કે તેઓ પૂરા જ્યવરાણી છતાં પણ પોતાના ધર્મના
અભ્યાસ માટે અને તેનો ફેલાવો કરવાની ચોજના નિજેરેનો વિચાર કરવા માટે
દેટલોક વખત ફાવેલ પાડતા હતા; ન્યારે તેના જેવા રાજદારી પુરુષને
ધાર્મિક વિચારણા કરવાનો વખત મળતો હોય, તો પછી મારા જૈન

વિદ્યાના પ્રકાશશોભને વળત મળતો નથી એ દલીલ કેટલી વ્યાખ્યાની છે એમ જોતાન કરવાનું કાર્ય હું તે બાધુઓનેજ સોંપું છું. તે બાધુઓ બાધુઓજ ત્યારે જૈન પ્રીતિસાક્ષીના ઉંડા અભ્યાસ કરી તેને બાધાર લાવવાના પ્રયત્નો આદરશે ત્યારેજ ખરેખર જૈનધર્મનો પ્રકાશ થશે એમ મને લાગે છે.

જૈન પ્રાથમિક કેળવણીના પ્રકાશને માટે જુદે જુદે સ્થળે સામાન્ય પ્રસાર થાય છે. પણ તે વસ્તી અને વળતના પ્રમાણમાં કેટલો નિર્જીવ છે? બાળપણથી જૈન બાળકોના મનમાં સમ્યક્ જ્ઞાનના સંસ્કારોની ખરેખર છાપ પાડવાની યથાર્થ તજવીજ પૂર જોસથી થતી રહેશે તો ભવિષ્યમાં મારો કેટલો બધો પ્રકાશ થશે તેના વિચાર કરવાની જરૂર છે. મને સંપૂર્ણ આશા છે કે જમાનાના વહેવાની સાથે જૈનજાગૃત્યે જૈનધર્મને વધારે પ્રકાશમાં લાવી શકાય તેવા પ્રયત્નો અવશ્ય આદરશેજ.

જૈન ધર્મનો પ્રકાશ એકલા ધનસંચય અને સન્માર્ગે તેના વ્યયથીજ થાય છે એમ નથી. તેની સાથે સદ્ગુણો મેળવવાની ખાસ જરૂર છે. ધનવાન કરતાં ગુણવાનની કિંમત વધારે છે એમ જગત્નો ઇતિહાસ જોતાં તરતજ ખાતરી થાય તેવું છે. જેમ જેમ જૈન પ્રજા ગુણોમાં વધશે તેમ તેમ જૈન ધર્મનો પ્રકાશ વધારે થશે. જૈન પ્રજામાં ગુણોની વૃદ્ધિ-સદ્ગુણોનું અનુસરણ-સન્માર્ગે ગમન તેજ ખરો જૈનધર્મનો પ્રકાશ છે.

હુણોનો નાશ થવાની સાથે હુદયવિકાસ વધારે થશે. પોતાના ગણતા કુટુંબ સાથે જૈન પ્રજા આખી પોતાનું કુટુંબ છે, બાકી આણું જગત્ પોતાનું કુટુંબ છે, અને સર્વ બાધુઓ ગુણોમાં આગળ વધો-સન્માર્ગગામી ચાલે એવી હું તજવીજ કરું એવી શુભ લાવના ઉત્પન્ન થશે એજ જૈનધર્મનો ખરો પ્રકાશ છે.

બાંચક બાધુઓ! જો તમારે તમારી પોતાની આર્થિક અને આત્મિક ઉન્નતિ કરવી હોય તો જેનામાં ઉંચામાં ઉંચી પાવર-શક્તિ હતી, જેનાં ગુણો અને જ્ઞાનને માટે બે મતજ નથી એવી તીર્થંકર ભગવાનની મુદ્રા તરફ દૃષ્ટિ કરો-તેમને દ્રવ્ય અને ભાવથી નિહાળો-ઓળખો. આમ કર્યા પછી તમે તમારા પોતાના તરફ વુઝો. તમારામાં અને તેમનામાં શું ભેદ રહેલો છે તેનું બારીક રીતે અવલોકન કરો. આમ કરવાથી તરતજ તમને તમારી પ્રગતિ શી રીતે કરવી તે જોખી ઠાકવાનું બની શકશે. તીર્થંકરનાં ઉચ્ચ ગુણોનું અવલોકન, વહનુચાર વર્તન, પોતાની પ્રગતિ કરવાની ભાવના અને તે રસ્તા ઉપર પ્રયાણ તેજ ખરો જૈન ધર્મનો પ્રકાશ છે.

મારી જૈન પ્રજામાં હવતુ વાંચનનો જોડખો તેવો શોખ નથી તે જોઈની વાત છે. જુદીજુદી અનેક સંસ્થાઓ અને જુદસુદો તરફથી હાલમાં જૈન સાહિત્ય બહાર પાડવાનો સારો પ્રયાસ ચાલુ થયેલો છે. જૈન સાહિત્યનું પ્રગટન તેજ ખરો જૈનધર્મનો પ્રકાશ છે. આ પ્રકાશ માટે પુસ્તકો બહાર પાડવાની હવતુ ઘણી વધારે અગત્ય છે, અને મને મારી આટલી ઉમરમાં જોઈને સંતોષ ઉપજે છે કે ધીમે ધીમે પુસ્તક પ્રસિદ્ધનો પ્રયાસ વધતો જાય છે. જેવો પુસ્તક છપાવવાનો પ્રયાસ શરૂ થયો છે, તેવું વાંચનનું મહત્વ હવતુ બરાબર સમજાયું હોય તેમ દૃશ્યમાન થતું નથી. આવા વાંચનથી-શાસ્ત્રીય પુસ્તકોના અવગાહનથી તીર્થંકરનાં ગુણોનું અનુસરણ વધારે યર્થ શકે છે, માટે તમારા સહવાસીઓમાં પુસ્તકોનું વાંચન જેમ વધારે થાય તેવો પ્રયાસ અવશ્ય કરજો. આ પ્રમાણે વર્તન કરી તમે ગુણી થશો અને તમારા મિત્રો અને કુટુંબીઓને ગુણી બનાવશો તો તમને સર્વને બહુ આનંદ થશે એ મારે કહેવાની જરૂર નથી. જૈન સાહિત્યનો પ્રકાશ-તમારું વધતું જતું વાંચન-ગુણો તરફ તમારું આકર્ષણ-તેનાથી થયેલો તમારો આત્મવિકાસ અને તમારો પ્રશસ્ત આનંદ-આ સર્વ બરાબર જૈનધર્મનો પ્રકાશ કરવાના સાધનભૂત નીવડશે.

જૈનના અનુયાયીઓના ચાર ભેદ ગણાય છે. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા. પ્રથમના બે આ જમાનાને ઓળખી આ જમાનામાં પોતાના શુદ્ધ ચારિત્રની છાપ જૈન અને જૈનેતર પ્રજામાં પાડી તત્ત્વજ્ઞાનનો ફેલાવો કરવાને શક્તિવાન થાય; શ્રાવકવર્ગ પોતાનું કર્તવ્ય સમજે અને બીજી પ્રજાઓ કરતાં કેળવણીમાં અને નીતિ રીતિમાં આગળ વધી ન્યાય માર્ગે ધન સંપત્તિવાન બને, રાજ્ય દરબારમાં જે પ્રજા ઘણી પછાત છે તે આગળ વધે, અને ગૃહસ્થ ધર્મીનાં ઉચ્ચ ગુણોને ગૃહજી કરી બીજાને મોઢ પમાડે, તથા શ્રાવિકાઓ જેઓ અજ્ઞાન અને વહેમમાં ઘણે ભાગે ગોયાં ખાધા કરે છે, તેમનામાં જ્ઞાનનો વિકાસ થાય અને વહેમાદિકના નાશ થવા સાથે પૂર્વે થયેલી મહા સતીઓ સુલસા, ચંદન-ખાળા, મહનરેખા, નર્મદા સુદરી, રાગિમતી, સુસદ્રા વિગેરે પ્રાતઃસ્મરણીય શીલ-વતી પતિવ્રતાનાં સદ્ગુણોને અનુસરે અને જૈનધર્મની કીર્તિને વધારે એજ ખરો જૈનધર્મનો પ્રકાશ છે.

મને વળી એમ લાગે છે કે જૈનોમાં સંપત્તિ વૃદ્ધિ કરાવવાના શુભ ઇરાદાથી ઉત્પન્ન થયેલ જૈન કોન્ફરન્સના મેળાવડા જેમ વધારે ભરાશે, શ્રાવક, શ્રાવિકાઓ જેમ વધારે તેનો લાભ લેશે, તેમાં ચર્ચાતા સવાલો ઉપર જેમ વધારે લક્ષ અપાશે, તેનાં કાર્યોમાં જેમ વધારે સહાયનુભૂતિ દર્શાવાશે, તેમ તેમ જૈન બંધુઓ વધારે નીકટ સંબંધમાં આવશે, તેમની ખામીઓ દૂર થતી જશે, તેમની

અમર થવાની તીવ્ર ઇચ્છા.

૪૬

હાનતોપૂરી પડશે, અપૂર્ણ દેખાતા સવાલો સંપૂર્ણ થશે, જરૂરીઆતો પ્રાપ્ત થશે, અને એછો દેખાતો સંપ વૃદ્ધિ પામશે. આ કોન્કરન્સ દેવીનો વિજય-તેની વૃદ્ધિ તેજ ખરે જૈનધર્મનો પ્રકાશ છે.

પ્રમાદમાં પડ્યા રહીવાનો આ સમય નથી. દેશની ચારે બાજુ તરફ નજર કરો. આ જ્ઞાન અને શોધ યોગના જમાનામાં જો તમે-જૈનધર્મીઓ જ્ઞાન અને ગુણોમાં વધશે તોજ બીજી આગળ પડતી પ્રજાની બરોબરી કરી શકશો. નહિ તો પછાત પડી જશો. મળેલો વળત તમે નકામો ન કાઢો-આગળ વધવાનો મહાન્ પ્રયત્ન કરો. જો તમે સમ્યક્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી આયર્ષર્વક દરેક બાળતમાં પ્રયત્ન કરશો તો મારી ખાતરી છે કે તમે પાછળ નહિજ પડો-અવશ્ય આગળ વધશો. માટે હવે બચત થાઓ, તમારી ઉંઘ ઉડાડો અને ઉન્નતિનાં શિખરે પહોંચવાનો પ્રયત્ન કરો. તમારો આ પ્રયત્ન તેજ ખરે જૈનધર્મનો પ્રકાશ અને મારો સંતોષ છે.

અસ્તુ.

અમર થવાની તીવ્ર ઇચ્છા.

આ જગતમાં પ્રાણીમાત્રને જીવવાની આશા અત્યંત તીવ્ર હોય છે. વીણામાં રહેલ કીડાઓ તે સ્થિતિમાં અને ઇંદ્રાસન ભોગવનારા ઇંદ્રો કોટોવર્ષપર્યંત ઇંદ્રાસનનું સુખ ભોગવ્યા છતાં મરવાને ઇચ્છતા નથી. મનુષ્ય પણ વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે સુખે ચાલી શકાતું ન હોય, મોંમાંથી લાળ ઝરતી હોય, ઠંડું પડું ઉબ્બડ થયું હોય, નાસિકાની ધારી નકામી થઈ હોય, નેત્ર પ્રકાશવિયુક્ત થયાં હોય, ઘરમાં સૌને અકારા લાગતા હોય તોપણ મરવાને ઇચ્છતા નથી. જીવને માનનારા પ્રાણે સર્વ પ્રાણીઓ આત્માને અમર માને છે. ફક્ત દેહજ ખદલવાનો છે, આત્માને મરવાનું નથી છતાં બીજો દેહ સારો ન મળવાના ભયથી અંથવા તો આ ભવમાં પૂર્વ સંચિત સુકૃત્ય ખુટાડી લીધેલું હોવાથી અને નવું મેળવેલું ન હોવાથી કે ગમે તે કારણથી મરવું કોઈને ગમતું નથી. મરવાના શંકા પણ અકારા લાગે છે. પોતે પોતાની જાંઘડીમાં સેંકડો પોતાથી નાના ને મોટા મનુષ્યોને સ્મશાનમાં પહોંચાડી આવેલ હોય છે છતાં પોતે કોઈ રીતે આ શરીર છોડવું ન પડે તો કીડ એમ ઈચ્છે છે. આમ ઇચ્છવાનું કારણ તેને અમર થવાની તીવ્ર ઇચ્છા છે તેજ છે; પરંતુ તેમાં ભેદ એટલો છે કે તેને આ શરીરે અમર થવું છે અને જ્ઞાની કહે છે કે આત્મા તો અમર જ છે અને દેહ નાશવંતજ છે છતાં તેને એવી સ્થિતિમાં સંસારમાં રહેવું દુઃખદાયક લાગતું હોય તો તેણે શરીર વિનાનું ખરું અમરત્વ સુક્રાવસ્થામાં છે. તેને માટે શાસ્ત્રવિહિત પ્રયત્ન કર-

વાની જરૂર છે. પરંતુ આ દેહે અમર થવાની ઇચ્છા તદ્દન મિથ્યા છે, અમાનતા ભરતી છે, કોઈની સિદ્ધ થઈ નથી અને સિદ્ધ ન થાય તેવી છે.

ત્યારે હવે શું કરવું ? કોઈ રીતે અમર તો થવું જ અને આ શરીર બિનાશ પામવાનું તેમાં તો નાઈલી શકાય તેમ નથી, તો હવે કોઈ બીજા પ્રકાર શોધવો. આવો વિચાર કરતાં કરતાં પુરુષગાનંદી સંભાર સુખના અભિલાષી પ્રાણી પુત્રોત્પત્તિના વિચાર ઉપર આવે છે. જો એક પુત્ર થાય તો પછી તે પોતાનું નામ ગણનારો ધર્મો એમ માની પોતાનું અમરત્વ તેનામાં ગુરૂં છે. કદિ પુત્ર ન થાય ને એક પુત્રી થાય તો તેની સંતતીથી પણ પોતાનું નામ રહેવાનું થોડે ઘણે અંશે સ્વીકારે છે. આવી પુત્રોત્પત્તિને માટે પ્રાણી અત્યંત પ્રયાસ કરે છે. એકથી વધારે સ્ત્રીઓ પરણે છે, વૃદ્ધાવસ્થા થયા છતાં વિવાહ કરે છે, અનેક પ્રકારના દેવદેવીઓની ધર્મ વિરૂદ્ધ માનતાઓ કરે છે, અનેક પ્રકારના ઔષધો પોતે ખાય છે અને સ્વપત્નીને ખવરાવે છે. આટલાથી જ બસ ન થતાં છેવટે કંઈતાં લગ્ન આવે છે કે કેટલેક સ્થળે તો પોતાની સ્ત્રીને અન્ય સાથે વ્યભિચાર કરાવે છે અથવા તો વ્યભિચાર થતો જોઈ આંખ આડા ઠાન કરે છે. કદિ આંખ આડા ઠાન ન કરે અને થોડો ઘણો તીવ્રરૂપે બતાવે તો પણ જો તેને પરિણામે પુત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે તો પાછલી તમામ વાતો ભૂલી જાય છે અને તે પુત્ર ને તેની માતા સાકર જેવાં મીઠાં લાગે છે. આ બધી બાબતમાં તે અમર થવાની તીવ્ર ઇચ્છા બતાવે છે. એને કોઈપણ રીતે આ દેહ અમર ન થાય તો છેવટે પોતાનું—આ દેહનું આત્માનું નહીં—નામ અમર કરવું એટલો નિઃશ્ચય બંધાયો હોય છે. આ બધો મોહનો વિલાસ છે. પોતે જાણે છે કે બેચાર પેઢી પછીના છોકરાઓ તો પોતાનું નામ પણ જાણશે નહીં—સંભારશે નહીં—તેને યાદ આવશે નહીં તે છતાં પોતાનું નામ અમર કરવાની ઇચ્છામાં ને ઇચ્છામાં તણાયો જ જાય છે.

હવે ઠી અનેક પ્રયાસો કરતાં પુત્રોત્પત્તિ પણ ન થઈ, અવસ્થા વૃદ્ધ થઈ બઈ, સ્ત્રીનો અભાવ થઈ ગયો, પુષ્કળ પૈસા ખર્ચતાં પણ કોઈ હૃદયશૂન્ય પિતા પોતાની પુત્રીને ઉંડા કુવામાં ક્ષેપવનાર ન મળ્યો ત્યારે પછી પોતાની પાસેના દ્રવ્યવડે કોઈ પણ બીજી રીતે નામ અમર કરવાનો પ્રયાસ આરંભે છે. અત્યાર સુધી તો ધર્મની સામે જોવા અવકાશ ન હતો મળતો પણ હવે તે જાગુ નામ અમર કરવાની ખાતર વળે છે. કોઈ જળાશય બંધાવવું ને ત્યાં શિલાલેખ જોડવો અથવા મુસદ્દરખાનું બંધાવી ત્યાં બોર્ડ મરાવવું, અથવા કોઈ મંદિર સંભાળી તેની પાસે ઈર્ષ્ઠિસ્થાન ઉભો કરવો, કોઈ સંસ્થામાં અમુક રકમ આપી તે સંસ્થા સાથે પોતાનું નામ જોડી દેવું, અથવા કોઈ ખાતામાં અમુક રકમ આપી તેના વ્યાજમાંથી દર વર્ષે અમુક ઠાકું ધાય કે અમુક પ્રકારની જમણ-

અમર થવાની તીવ્ર ઇચ્છા.

૬૬

વાર થાય અને તે વખતે પોતાના નામના નોતરાં દેવાય-એમાંના કોઈ પણ પ્રકારે નામ અમર રાખવાની ઇચ્છા કરે છે અને તેને માટે પોતાની સંપત્તિના પ્રમાણમાં ગોઠવણ કરે છે, તેનાં દુસ્તીઓ નીમે છે, વક્રીલોની ફી ખરચી દુસ્તીડ ઘડાવે છે અને કોઈ રીતે સેંકડો ગડકે હજારો વર્ષ સુધી પોતાનું નામ એ પ્રકારે પણ અમર રહે એમ ઠરે છે. પોતે જાણે છે અને જાણે છે કે સો ગણેા વર્ષ અગાઉની કોઈની કાંઈ નિશાની પ્રાપ્તિ ઉપલબ્ધ થતી નથી છતાં અમર થવાની તીવ્ર ઇચ્છા તેને એ તરફ પ્રેરે છે. આમાંના કેટલાક નિમિત્તો જો કે સારાં છે પરંતુ એ નિમિત્તોનું યોગ્ય કૃણ મેળવવાની ઇચ્છાને ગદ્દો તેજારા પોતાનું નામ કાયમ રાખવાની ઇચ્છા અત્યંત ગળવતી છે. જો કે વિદ્વાનોએ શોધી કાઢેલો અને દ્રવ્યવાનોને વહાલો લાગેલો, તેમના પૈસા ખર્ચાવવાનો આ માર્ગ (બોર્ડ ચાડાવવાનો, નામ જોડી દેવાનો, બુકો અર્પણ કરવાનો) સમય કાળને અનુસરતો જણાય છે; પરંતુ તેમાં રહેલી અમર થવાની-નામ અમર રાખવાની ઇચ્છાથી તેના કૃણમાં બહુ અલ્પતા થઈ જાય છે. ખેર ! જે થાય તે બંધ પાશુ તેની તેનું દ્રવ્ય ખરચાશે અને નામ અમર રહેશે આટલાથીજ સંતોષ છે.

આત્મા અમર છતાં અને આવા મનુષ્યના ભવો પણ પૂર્વે અનેકવાર કરેલા છતાં તેમજ પોતાના પણ પૂર્વ ભવના નામથી પોતે અજ્ઞાત છતાં આવી તીવ્ર ઇચ્છા તેને ઉદ્ભવે છે તેનું કારણ માત્ર મોહનીય કર્મનો તીવ્ર ઉદય છે. અહીં ચારિત્ર મોહનીયના પેટાની કષાય મોહની અને તેની અંતર્ગત રહેલી માન કષાય-મોહની પોતાની શક્તિ ફેરવે છે તેનુંજ આ પરિણામ છે. આ પ્રાણી અનાદિ કાળથી મોહનેજ આધીન છે. તેના વશવર્તીપણાથીજ તેનું ભવબ્રમણ થયા ઠર્યું છે. જ્યારે મોહનો દોષ તેના ચિત્તમાં વસશે, તેનાથી ન્યારા થવાની ઇચ્છા જાગૃત થશે, તેને માટે યોગ્ય પ્રયત્ન થશે ત્યારેજ સંસાર પરિમિત થશે, ત્યારેજ આ જીવ માર્ગનુસારી થઈ સમકિતની સન્મુખ થશે. તે વખતેજ અપૂર્વ વીર્ય ફેરવી અંતીક્ષેષ કરશે, મોહની કર્મની નીવીડ ગાંઠ તોડશે ને આગળ વધશે. યથાશક્તિ વ્રતનિયમ અહણ કરશે અને તેને યથાવિધિ પાળશે. તે વખતે તેની અમર થવાની તીવ્ર ઇચ્છા નાશ પામશે અને તે સમજશે કે આત્મા તો અમર છે, દેહ વિનાશી છે, તે અમર થવાનો નથી. નામ કાયમ કોઈનું રહ્યું નથી. પરમાર્થ કરવો તો કોઈ પણ જાતની ઇચ્છા સિવાય નિઃસ્વાર્થપણે કરવો. આ પ્રમાણેની ખરી સમજણ પ્રાપ્ત થવાથી તે પોતાના દ્રવ્યનો સદુપ-યોગ ખરા પરમાર્થના ધર્મમાં, ખરા પરોપકારમાં, ખરેખરી જાણતમાં કરશે. ફેગટ નિષ્કારણુ દ્રવ્ય વ્યય કરશે નહીં. દ્રવ્યનું ઉપાર્જન પણ ખરી ન્યાય વૃત્તિ-થીજ કરશે. આ પ્રમાણે કરતાં કરતાં જ્યારે આત્માની ઉજ્જવળતા વૃદ્ધિ પામશે,

વિષય ક્રપાયનો એક ઘટશે ત્યારે તેને સંસાર પરથી ઉઠાગી બાવ આવશે, સંસાર દુઃખથી લરેલો દેખાશે, તેનો સ્વાદ ખારો ઝેર જેવો લાગશે, તેમાંથી નીકળવાને તીવ્ર ઉત્કંઠિત થશે અને પુણ્યયોગે જો ખરા સફળરૂપે નેગવાઈ મળી નથી છે તો તે તરત સંસાર છોડી કેવળ આત્મ સાધન થઈ શકે તેવો માર્ગ સ્વીકારશે—અર્થાત્ મુનિપણ્ય—સાધુપણ્ય અંગીકાર કરશે.

આહીં પણ મોહરાજ પાછો પોતાનું જોર અજમાવવા—અમર થવાની તીવ્ર ઇચ્છાને જાગૃત કરવા પ્રયત્ન કરશે એટલે માનસિક વિચારણા એવી થશે કે એક સાદો ચેલો થાય તો ડીક. આપણી પરંપરા દીર્ઘ કાળ ચાલે. આવી ઇચ્છાથી ચેલો કરવાની વાંચ્છા તેના ધર્મારાધનમાં-ધર્મધ્યાનમાં વિઘ્ન નાખશે—નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિએ કોઈ યોગ્ય જીવ આવી ગયો અને ખરા વેરાગ્યથી તેણે ચારિત્ર લીધું ને પોતાનો શિષ્ય કરવો પડ્યો તે બુદ્ધી વાત છે પણ પોતાનું નામ લાંબો કાળ અમરણમાં રખાવવા—પોતાની પદ્મપરંપરા ચલાવવાની બુદ્ધિથી ચેલો કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા કોઈ પણ રીતે યોગ્ય લાગતી નથી. આવી વૃત્તિ મુનિપણ્યથી બ્રહ્મ ધર્મેશ્વર યતિઓમાં પણ વર કરી ગઈ છે અને તે કારણથીજ તે આ કોઈના નાના છોકરા વેચાથી લેય છે, તેને પાળે છે, પોપે છે, ઉછેરે છે, મોટા કરે છે, ઉપાશ્રયમાં ઘોડીયાં પણ બીકાનેર જેવા શહેરોમાં જતીઓ ગંધાવે છે. આ મિથ્યા પ્રવાહ માત્ર પોતાની અમર થવાની ઇચ્છા—પોતાનું નામ રાખવાની ધારણાને લઈનેજ પ્રવર્ત્યો છે. ઉત્તમ મુનિઓ આવા પ્રવાહમાં પડતા નથી છતાં સંખ્યાબંધ શિષ્યો તેના થાય છે—થયેલા દેખાય છે; પરંતુ કેટલાક મુનિઓની એવી તીવ્ર ઇચ્છા પણ દૃષ્ટિગોચર થાય છે અને તેને લઈને તેઓ સાદસ કરે છે. છોકરાની વય જોતા નથી, યોગ્યતા જોતા નથી, આગળ પાછળની સ્થિતિ કે અગડાનો વિચાર કરતા નથી. પોતાના ધર્મારાધનમાં કેટલો વિઘાત થશે તેનો વિચાર કરતા નથી અને એક જીવનો ઉદ્ધાર કરવાની વૃત્તિ બહાર બતાવી, અંદરખાનેથી પોતાની શિષ્ય કરવાની તીવ્ર તૃષ્ણાને પોપણ આપી શિષ્ય કરે છે અને તેને પરિણામે પોતે કેટલીક હેરાનગતિ લોગવે છે. આ પણ અમર થવાની તીવ્ર ઇચ્છાનું પરિણામ જણાય છે, તેથી તેને પણ વિવેકપૂર્વક ચેકવાની આવશ્યકતા છે.

આ લગણા મુનિરાજને શિષ્ય કરવાનો કોઈ પ્રકારનો પ્રતિબંધ કરવા માટે નથી પરંતુ ચેલો કરવાની તીવ્ર ઇચ્છાથી સાદસ ન કરવા માટે છે. ઘણી જગ્યાએ આવી બાળતમાં નાસીપારી થયેલી જણાવાથી આટલો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય લાગ્યો છે. બાકી તો મુનિનો ધર્મ છે કે તેમણે અનેક ભવ્ય જીવોને ઉપદેશ આપ્યો અને તેમાં પણ પ્રથમ તો મુનિપણ્ય લેવાનીજ વાત કરવી, તે ન બની શકે તો શ્રાવકના ત્રત અંગીકાર કરવાનું કહેવું અને તે પણ ન બને તો શુદ્ધ

અમર થવાની તીવ્ર ઈચ્છા.

૪૬

દેવ ગુરૂ મર્ગની શ્રદ્ધા કરવારૂપ સમક્રિત ગ્રહણ કરાવવું. આ પ્રકારના ઉપદેશથી જેને ખરો વરાગ્ય આવે તેને ખુશીથી ચારિત્ર આપવું. ચારિત્ર આપવાથીજ મુનિ-માર્ગ વહેતો રહેશે. મુનિઓની સંખ્યા વધશે તોજ અનેક ક્ષેત્રો જળવાશે અને જૈનધર્મ વિશેષ પ્રસાર પામશે. અત્યારે મુનિઓની સંખ્યા ઠમી હોવાથી અને મુનિરાજના વિહારની ખામીથીજ ઘણા ક્ષેત્રો ભેળાઈ ગયા છે. શ્રાવકો મટીને વૈષ્ણવો થઈ ગયા છે, મૂર્તિપૂજક મટીને સ્થાનકવાસી થઈ ગયા છે, તેરાપંથો થયા છે, તે બધું મુનિરાજની અદ્ય સંખ્યાતુજ પરિણામ છે. તેથી તે સંખ્યા વધવાની જરૂર છે એ ચોક્કસ છે. પરંતુ તેના વધારો યોગ્ય રીતે થાય તો સાફ. તેને માટે જ આ ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

મુનિપણું પ્રાપ્ત થયા પછી જો તેનું સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન થાય છે તો પછી ખરું અમરત્વ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. હવે એને ખરું અમરત્વ મેળવવાની ઈચ્છા થાય તો ભલે થાય. અહીં તેના પર મોહરાગ કાંઈપણ અસર કરી શકતો નથી—અહીં તેના પ્રવેશજ નથી. જે પ્રાણી ચારિત્રધર્મ રાગની આજ્ઞા સર્વાંશે સ્વીકારે છે તેના પ્રત્યે મોહરાગ કાંઈપણ બળ અજમાવી શકતો નથી. ત્યાંથી તે પોળા-રાજ ગણી જાય છે અને જ્યારે મોહ નાશ પામ્યો ત્યારે ક્ષીણમોહપણ પામી સર્વ વસ્તુના સર્વ ભાવને જાણી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ભવાંતે યોગનો નિરોધ કરી આ પ્રાણી ખરું અમરત્વ મેળવે છે—મુક્તાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. આ પણ તેની અમર થવાની તીવ્ર ઈચ્છાતુજ પરિણામ છે; પરંતુ તે પ્રશસ્ત છે. અંગીકરણીય છે, વાસ્તવિક છે, હિતદાયક છે. માટે જોટા અમર થવાના વિચારો પડ્યા મૂકી ખરું અમરત્વ—અવિનાશી અમરત્વ—સાદિ અનંત સ્થિતિવાળું અમરત્વ મેળવવા ઉત્તમ હવે તથાવિધ પ્રયત્ન કરવો યોગ્ય છે કે જેથી તેની સર્વ શુભેચ્છા પરિપૂર્ણ થાય. ઈતિલક્ષિત્તરેણ.

ઉઘાડી રાખજો બારી.

- (લેખક—ઓ. મિ. પ્ર. દ. પદ્મણી C. I. E.)
- દુઃખી કે દર્દી કે કોઈ, બુલેલા માર્ગવાળાને;
વિશામો આપવા ઘરની, ઉઘાડી રાખજો બારી. ૧.
 - ગરીબની દુઃખ સાંભળવા, અવરનાં દુઃખને દળવા;
તમારા કર્ણુ મેત્રોની, ઉઘાડી રાખજો બારી. ૨.
 - પ્રણયનો વાયરો વાવા, કુછંદી દુઃખ વા જાવા;
તમારાં શુદ્ધ હૃદયોની, ઉઘાડી રાખજો બારી. ૩.
 - થયેલાં દુઃખ કર્મોનાં, છુટા જાજરથી ધાવા;
જરા સત્કર્મની નાની, ઉઘાડી રાખજો બારી. ૪.

શ્રી જિનાજ્ઞારાધનોપરિ.

શ્રી કુમારપાલ ભૂપાલ પ્રબંધ.

હે ભગ્યે ! તમે શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞા માનો, અંગીકાર કરો, તેના વચ-
નોનું પ્રતિપાલન કરો. તમારો કરેલો સર્વ પ્રકારનો ધર્મ જિનાજ્ઞા સંયુક્ત હશે
તો જ પ્રમાણ થશે. શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ કહ્યું છે કે—“ નય ગમ અને ભંગ-
વડે પ્રધાન એવી જિનાજ્ઞા આરાધી સતી મોક્ષને આપે છે અને વિરાધી સતી
ભવ (સંસાર) ને આપે છે—ભવ વૃદ્ધિ કરે છે. એવી જિનાજ્ઞા ચિરકાળ જ્ય-
વંતી વર્તે. આણવાવડેજ ચારિત્ર સમજવું. આજ્ઞાનો ભંગ કરનારે શું ભંગ ન
કર્યો ? આણાનો અતિક્રમ કરનારે બીજું કાંઈ પણ સુકૃત કયું છે એમ ન
જાણવું. આજ્ઞાએજ તપ, આજ્ઞાએજ સંયમ, આજ્ઞાએજ દાન—આજ્ઞા વિનાની
ધર્મકરણી તે સર્વ પરાજના પુણાની જેવી નિઃસાર છે. ” તે માટે શ્રીકુમાર-
પાળ ભૂપાળની જેમ જિનાજ્ઞાને અંગીકાર કરો. શ્રીહિમચંદ્રસૂરિના પ્રતિગોષ્ઠિ
અને ગુરુમહારાજે આપેલા પરમાર્હત અને રાજર્ષિ વિગેરે ઘણા બિરુદને ધારણ
કરનારા કુમારપાળ રાજાએ શ્રીજિનાજ્ઞાનું સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન કયું છે તેનું
ઉદાહરણ નીચે પ્રમાણે—

સ્વસ્તિપદ (કલ્યાણનું સ્થાન) નામનો તથા **ગુર્જરેત્ર** એવે નામે કહેવાતો
ધન ધાન્યથી સમૃદ્ધ દેશ આ પૃથ્વીપર પ્રસિદ્ધ છે. તે દેશમાં સુધર્માં દેવલોકના
સંબંધે કરીને સુશોભિત, દેવેના સમૂહથી અલંકૃત, સ્વર્ગની જેમ સદ્ધર્મના સંબંધે
કરીને લક્ષ્મીવંત, જનો તથા દેવો (દેવાલયો)ના સમૂહથી અલંકૃત એવું શ્રી
આણહિલ્લ નામનું પાટણ શોભે છે. તે પાટણમાં કુમારપાળ નામે રાજા
પૃથ્વીનું પાલન કરતો હતો. તે રાજા શ્રીજિનેશ્વરની આજ્ઞારૂપી મુગટે કરીને
મસ્તકના અલંકારથી સુશોભિત હતો. જાણે પરસ્પર સ્પર્ધા કરતા હોય એમ
જિનધર્મ અને તે ભૂપતિ (કુમારપાળ)નું આ જગતમાં એકછત્રવાળું સામ્રાજ્ય
આ કલિયુગને વિષે પણ હતું. શ્રીવીતરાગની આજ્ઞારૂપી મુગટે કરીને જેનું
મસ્તક અલંકૃત છે એવા તે રાજાએ બહોંતેર સામંતર જાન્યોને પોતાની આજ્ઞા
અહણ કરાવી હતી. તે રાજાએ કર્ણાટ, ગુજરાત, લાટ, સૌરાષ્ટ્ર, ગહારાષ્ટ્ર, માલવ,
કચ્છ, ભાલેઈ, સિંધવ, સપાદલક્ષ, દીવ, કાશીતટ, કોંકણ, કેર અને જલધર વિગેરે
અઢાર દેશોમાં પોતાની કીર્તિના પહોળી જેમ અમારીપરહને પ્રગટ રીતે વસ
ડાવેા હતો. તથા બીજા ચાંદ દેશોમાં તે કુમારપાળ રાજાએ દ્રવ્યે કરીને અને
બળે કરીને જીવરક્ષા પ્રવર્તી હતી. તે રાજા રાજ્યનું પાલન કરતો હતો ત્યાં

અચ્ચાર લાખ અશ્વે કંતાનના વસ્ત્રવડે ગળેલા પાણીને પીતા હતા. તે રાત્રીએ પેતાના નશવર્તી દેશોમાં તથા બીજાં મિત્રદેશોમાં જીવરક્ષાના હેતુથી ઠાણમાં શ્લોકો લખીને પેતાના આસ પુરૂષોને મોકલ્યા હતા. તે શ્લોકો નીચે પ્રમાણે હતા.

“યઃ કુર્યાત્ સર્વકાર્યાણિ, વસ્ત્રપૂતેન વારિણા ।

સ મુનિઃ સ મહાસાધુઃ, સ યોગી સ મહાવ્રતી ॥

મ્રિયન્તે મિષ્ટતોયેન, પૂતરાઃ ક્ષારસંભવાઃ ।

ક્ષારતોયેન તુ પરે, ન કુર્યાત્સંકરં તતઃ ॥ ” ઇત્યાદિ.

અર્થ—“જે મનુષ્ય વસ્ત્રથી ગળેલા પાણીવડે સર્વ કાર્યોને કરે છે, તેજ મુનિ કહેવાય છે, તેજ મહાસાધુ, તેજ યોગી અને તેજ મહાવ્રતધારી કહેવાય છે. ખારા પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલા પૂરાઓ મીઠા પાણીવડે મરી જાય છે, અને મીઠા પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલા પૂરાઓ ખારા પાણીવડે મરી જાય છે, તેથી કરીને તે જન્મેનો સંકર (સેજલેજ) કરવો નહીં.” વિગેરે.

એકદા રણસંગ્રામમાં જતી વખતે પલાણના પ્રમાર્જન કરવા પૂર્વક અશ્વ-પર ચડતા કુમારપાળની કોઈએ હાંસી કરી કે “આ વાણીયાનું પરાક્રમ શું હશે ?” તે વખતે લોહાના સાત કટાહને લેદીને ખાંડાર નીકળેલા રાત્રીએ મૂકેલા ખાણેજ બૃહસ્પતિના વચનમાં પણ ન આવી શકે એવું તે રાત્રીનું બળ પ્રગટ કર્યું.

નવરાત્રીના દિવસોમાં પેતાની કુળદેવી કંટેશ્વરીએ બળિદાન માંગવાથી તે રાત્રીએ પેતાના પ્રધાનો પાસે તે દેવીના દેરામાં જીવતા પાડાઓ મૂકાવ્યા. તે વખતે ઉદ્ધત એવા તે પાડાઓએ જાણે વેર વાળવા માટેજ હોય તેમ શીંગડાઓ-વડે તે દેડ જર્જરિત કર્યું અને છાણ મૂત્રવડે અપવિત્ર કર્યું. તેથી અત્યંત કોપ પામેલી તે દેવીએ રાત્રીના ઉપર ત્રિશૂળનો પ્રહાર કર્યો, તેથી તેના શરીરમાં ક્રુષ રોગ ઉત્પન્ન થયો. તે વાત જાણવાથી લોકો જૈન ધર્મની નિંદા કરવા લાગ્યા. ત્યારે ચિંતાતુર થયેલા રાત્રીએ પ્રધાનોને બોલાવીને કહ્યું કે—“તમે ચિંતા તૈયાર કરો. તેમાં પ્રવેશ કરીને હું મારા પ્રાણ તમ્હું.” ત્યારે તે પ્રધાનો બોલ્યા કે—“હું સ્વામી ! આપ ખેદ ન કરો, દારણ કે ગુરૂ મહારાજ વિપત્તિનું હરણ કરશે.” એમ કહીને તે પ્રધાનોએ ગુરૂએ મંત્રેણું પ્રાસુક જળ આણ્યું, પરંતુ રાત્રીનો વખત હોવાથી ચતુર્વિધ આહારનું પચ્યજખાણ કરેલા રાત્રીએ તે જળ પીધું નહીં. ત્યારે પ્રધાનોએ તે જળ રાત્રીના શરીર પર છાંડ્યું. તે છાંટવાથી પણ રાત્રીનું શરીર સિદ્ધ રસના છાંટવાથી લોહની જેમ સુવર્ણ જેવું થઈ ગયું. ત્યાર પછી પ્રાતાઃકાળ થતાં રાત્રી ગુરૂને વાંઢવા ગયો. ત્યાં ઉપાશ્રયના દ્વારમાં પ્રાંધેલી એક સ્ત્રીને કંઈક સ્વરે રાત્રી એકાદ સ્વચ્છ સનવાળા રાત્રીએ પાંપથી ભુજા

૩૨

જૈનધર્મ પ્રકાશ.

એવા શ્રી ગુરૂને પૂછ્યું કે—“ આ શરણ વિનાની મૃગાક્ષી (સ્ત્રી) કોણ દેખાય છે ? ” ત્યારે ગુરૂ બોલ્યા કે—“ હે રાજા ! તમને જેણે રાત્રીએ ઉપદ્રવ કર્યો હતો તે (દેવી) છે. ” તે સાંભળી ક્યારે ચિત્તવાળા રાજાએ કહ્યું કે—“ હે જગત્-ખંધો ! ગુરૂ ! એને ખંધનથી મુક્ત કરો. ” ત્યારે ગુરૂએ તે દેવીને જૈન ધર્મમાં તત્પર કરીને પછી મુક્ત કરી. તે જોઈને “ હે પ્રભુ ! આ પ્રભાવ પૃથ્વીપર ઘણો મોટો છે ” એમ કહીને ચમત્કારથી પ્રેરાયેલા રાજાએ શ્રી ગુરૂની સ્તુતિ કરી.

પાટણમાં રહેલા એક વણિકે એક જૂ મારી હશે, તેના પાપથી અને રાજાથી ભય પામેલા તે વણિકપાસે જાણે પુણ્યનો પિંડ હોય એવું અદ્ભુત યુક્તિ-વિહાર નામનું શ્રી અરિહંતનું દેરું તે દેવીએ કરાવ્યું.

પહેલાં એક વખત વનમાં પરિભ્રમણ કરતા રાજાએ એક ઉંદર જોયો હતો. તે ઉંદરે પોતાના ખીલમાંથી સોનામહોરો લાવીને બહાર ઢગલો કર્યો, પછી એક સોનામહોરને લઈને તે પાછો પોતાના ખીલમાં પેઠો. તે જોઈને રાજાએ તે સર્વે સોનામહોરો લઈ લીધી. “ અહો ! લોભને ધિછાર છે. ” પછી બહાર આવેલા ઉંદરે તે સોનામહોરો ત્યાં જોઈ નહીં, તેથી તે દુઃખથી તે તડાળ મરણ પામ્યો. આ વાત યાદ રાખીને રાજા પામેલા કુમારપાળ રાજાએ તે ઉંદરના મરણનો અત્યંત પશ્ચાત્તાપ થવાથી તે જ સ્થાને તે ઉંદરના નામનું ગામ વસાવી ત્યાં સુષક વિહાર નામનું જિનેશ્વરનું ચૈત્ય કરાવ્યું. તે રાજાએ પૃથ્વીપર વગડાવેલા અમારીપરહની જાણે સ્પર્ધાએ કરીને જ હોય તેમ તેના યશનો પરહ હળુ-સુધી પૃથ્વી પર વાગી રહ્યો છે.

તે રાજાએ “ મારી એવા શબ્દનો ઉચ્ચાર માત્ર બૂલથી થઈ જાય તો મારે ઉપવાસ કરવો. ” એવો અભિગ્રહ લઈને પોતાના અર્ધિસા નામના પ્રથમ મતનું સંપૂર્ણ પોષણ કર્યું હતું (પ્રથમ વ્રત) મુખને શોભાવનારા મૃપાવા-દના નિષેધને તે રાજાએ સેવ્યો હતો, અને જો કદાચ વિસ્મરણથી અસત્ય વચન બોલી જવાય તો આચાર્ય વિગેરે તપ કરતા હતા (ત્રીજું વ્રત). વારસ વિનાની થયેલી રોતી સ્ત્રીઓનું બોતેર લાખ દ્રવ્ય તે રાજાએ છોડી દીધું હતું, તેથી નિરંતર તે સ્ત્રીઓની આશીર્વાદ પામતો સતો તે રાજા ચાલતો હતો. (ત્રીજું વ્રત). દરવર્ષે શ્રાવકોને તે એક કરોડ દ્રવ્ય આપતો હતો તેથી ચાદ વર્ષમાં મળે તેણે ચાદ કરોડ દ્રવ્ય આપ્યું હતું. તે રાજાને શીલવતી આઠ રાણીઓ હવતી (હરિત) છતાં તથા પોતે ગુર્જર દેશનો સ્વામી છતાં તેણે ગુરૂ પાસેથી રાજ-ધર્મનું બિરૂદ મેળવ્યું હતું. પ્રજાનું પાલન કરનાર તે રાજા ચોમાસામાં ત્રણ

૧ કુમારપાળ રાજાએ ચાદ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. ૨ તેણે આઠ સ્ત્રીઓના રાખી હતી આદિ ગુર્જરી ગયા છતાં ફરીને પાશ્વિમદશ્ય કર્યું નહોતું.

શ્રી કુમારપાલ ભૂપાલ પ્રબંધ.

૫૩

પ્રકારે શીલવ્રત પાળતા હતા. તેમાં જો મન, વચન કે કાયાએ કરીને તેનો ભંગ થાય તો ઉપવાસાદિઠ તપસ્યા કરતા હતા. (ચતુર્થવ્રત). તે રાજાને પરિચય હતાં છ કરોડ સુવર્ણ, રત્ન અને મણિની દશ દશ તુલા, બીજીશ બીજીશ હજાર મણુ ઘી તથા તેલ, સર્વ ધાન્યના ત્રણ ત્રણ લાખ મુંઢા, પાંચ લાખ ઘોડાઓ, આઠ હજાર હાથીઓ, એક કરોડ પાયદળ, પાંચસો વહાણ અને એશી હજાર ગાયો હતી. તેના સૈન્યની સંખ્યા અગ્યાર લાખ ઘોડાઓ, અગ્યારસો હાથીઓ, આઠ કરોડ પાયદળ તથા પચાસ હજાર રથો એટલી હતી. “ આ રાજા પરિવ્રજનો સંક્ષેપ કરતાં મારો પણ સંક્ષેપ કરશે ” એવા દુઃખથીજ જાણે હોય તેમ પૃથ્વી સંકોચ પામતી હતી. (પાંચમું વ્રત). વળી ગુરૂની સાક્ષીએ તે રાજાએ કહ્યું હતું કે-“ વર્ષોક્તગાં મારા ઉદ્યાનની પૃથ્વીથી અધિક કોઈપણ ઠેકાણે હું જઈશ નહીં. ” (છઠ્ઠું વ્રત). ધર્મરસને જાણનારા તે રાજાએ મંદિર, માંસ, મધ અને માખણ વિગેરે અભક્ષ્યને નીરસ માનીને તેનો સર્વદા ત્યાગ કર્યો હતો. અમાન (માપ રહિત) વૈભવવાળા તે રાજાએ ભોગ તથા ઉપભોગનું પ્રમાણ કયું હતું તોપણ તેના મહિમા માન (પ્રમાણ) રહિત હતો-અત્યંત હતો. તે રાજાએ સાત વ્યસનના તામના ચિન્હવાળાં લોહાનાં પૂતળાં કરીને પોતાના દેશમાં દેવવી તેમને બહાર કાઢી દેશપાર કરી સમુદ્રમાં નાખાવ્યાં હતાં (સાતમું વ્રત). ધર્મકાર્યમાં પ્રવર્તેલા અને અનર્થ દંડયો નિવૃત્ત થયેલા તે રાજાએ શરદ્ગતુના જળની જેમ પોતાનો આત્મા નિર્મળ કર્યો હતો. (આઠમું વ્રત). આચારનું ઉદ્ધાધન નહિ કરનારો તે રાજા હમેશાં બળને કાળ પ્રતિક્રમણ કરતો હતો અને અરિહંતાના વચનનેજ પ્રમાણ કરતો હતો. વળી તે સામાયિક કરીને વીતરાગ સ્તવના ધીશ અને યોગશાસ્ત્રના ગાર પ્રકાશને ગણવામાં તત્પર રહેતો, તે વખતે ગુરૂ સિવાય કોઈની સાથે બોલતો નહીં. (નવમું વ્રત). “ હું ચાતુર્માસમાં કદાપિ યુદ્ધ નહીં કરું ” એવા તેના વ્રતના ભંગનો નાશ કરનારું (રક્ષણ કરનારું) તેનું અભંગ ભાગ્ય જાગૃત હતું. તેના એવા વ્રતને જાણીને એકદા ચોમાસામાં ગીજની સુલતાન સૈન્ય સહિત તેનું રાજ્ય લેવા આવતો હતો, તે હજુ રસ્તામાં હતો, તેવામાંજ ગુરૂએ તેને પલંગ સહિત ઉપકાશીને કુમારપાળ રાજા પાસે આણ્યો. તે કુમારપાળનો આજ્ઞા સ્વીકારીને પાછો ગયો. (દશમું વ્રત). દાન દેવાથી જેનો કોશ (ખજાનો) ખાલી થતો હતો એવો તે રાજા અષ્ટમી તથા ચતુર્દશીને રોજ આઠસુવર્ણ પૌષધ કરીને પુણ્યરૂપી કોશ (ખજાનો) ને પૂર્ણ કરતો હતો. એકદા ઉપવાસ કરીને પાંચ લીધો હતો. તે રાત્રિએ શરીરનું ઉત્સર્જન કરતાં તેના પગે જાણે પાપને છેદવા ઇચ્છતો હોય એમ એક મંકોડો વળગ્યો. માણસો તે મંકોડાને ખસેડવા લાગ્યા, પણ તેણે તે પગ છોડ્યોજ નહીં. તે વખતે રાજાએ પગની આમડી

સહિત તે મંડોડાને દૂર કર્યો. “ અહો કેવી દયા ! ” (અગ્યારમું વ્રત). નિર્મળ થિતવાળા અને મુક્તિ (મોક્ષ) ને વિગેજ આદર કરનારા તે રાજાએ દુઃખી સાધર્મીનું બોતેર લાખ દ્રવ્ય મૂકી દીધું હતું. ગુરૂની શાળા (ઉપાશ્રય) માં રહેલાં વચ્ચે વિગેરે ઉપકરણોની પડિલેહણ કરનારને એટલે ઉપાશ્રયની સારસંભાળ કરનારને તે રાજાએ પાંચસો અમ્બે અને સમૃદ્ધિવાળા સાત ગામનું સ્વામીપણું આપ્યું હતું. પોતાની સાથે પાંચઘ અહણ કરનાર શ્રાવકોને ભોજન કરાવીને પછી પોતે ભોજન કરતા, અને સંઘને વસ્ત્ર તથા અલંકાર પહેરાવીને પછી પોતે પહેરતા. (બારમું વ્રત).

એકલા કોંકણ દેશનો રાજા કે જે કુમારપાળ રાજાની જેનનો પતિ હતો તે અર્ણુ નામનો રાજા તેની રાણીની સાથે કિડા કરતાં બોલ્યો કે—“ મુંડાએને^૧ માર. ” આ પ્રમાણે યધીના પ્રહાર જેવી જિનધર્મના ઉપહાસવાળી વાણીથી તે રાણી અત્યંત કોપના આવેશમાં આવી ગઈ, તેથી તે અલંકાર સહિત બોલી કે—“ હું તારી જીભ ઠઠાવીશ. ” તે સાંભળીને પતિએ (અર્ણુ) રજા આપેલી તે રાણી ઉદાસ થઈને પાટણમાં આવી. તેણીએ પોતાના ભાઈ કુમારપાળને પોતાના પતિનું વૃત્તાંત રોતાં રોતાં જણાવ્યું. ત્યારે કુમારપાળે કહ્યું કે—“ હે બેન ! આહીં રહીને તું ધર્મનું આરાધન કર. હું તે જૈન ધર્મના દ્રેષીની ઉપેક્ષા નહીં કરું. તું ધીરજ રાખ. ” એમ કહીને કુમારપાળ રાજા ચતુરંગ સેના લઈને કોંકણ દેશ તરફ આડ્યો. કહ્યું છે કે—“ ધર્મનો નાશ થતો હોય, દયાનો લોપ થતો હોય, તથા પોતાના સિદ્ધાંત (આગમ) ના અર્થનો વિપર્યાસ થતો હોય ત્યારે શક્તિમાન માણસે વગર પૂછયે પણ તેનો નિષેધ કરવો. ” કુમારપાળ રાજાએ કોંકણ દેશની ત્રીમા પાસે આવીને સૈન્યનો પડાવ નાંખ્યો, અને પછી હૃતના મુખે તે અર્ણુને આ પ્રમાણે કહેવરાવ્યું કે—“ હે વિવેક રહિત દેડકા ! તું કણને કઠોર લાગે તેવી ઉત્કટ આરાટી (શબ્દ) કેમ કરે છે ? કોઈ પણ ગંભીર ક્ષવાની શુદ્ધમાં જઈને અચેતનની જેમ ભરાઈને રહે. કારણકે પોતાના મુખમાંથી પ્રસરતી વિષરૂપી જ્વાળાએ કરીને ભયંકર તથા વિકરાળ જીહ્વાવાળો આ મોટો સર્પ કાળ (યમરાજ) ની જેમ તને ગળી જવાની ઇચ્છાથી આવ્યો છે. ” તે સાંભળીને કોપરૂપી અગ્નિએ કરીને રક્ત નેત્રવાળા અર્ણુ રાજાએ કહ્યું કે—“ હે હૃત ! દૂર જા. અહીં ઉભો ન રહે. માત્ર કાવ્ય સંભળાવવાથી શું ફળ છે ? ” એમ કહીને અર્ણુ રાજાએ પોતાના હૃતની સાથે પ્રત્યુત્તરનો પ્રલોક કહેવરાવ્યો. તે તેણે સિદ્ધાસનપર બેઠેલા કુમારપાળ રાજાપાસે આવીને સંભળાવ્યો. તેના અર્ધ આ પ્રમાણે હતો—“ રે રે સર્પ ! તું તારા અસમાન ગર્વને મૂકી દે. મોટા પુંકાડા મારીને આ જગતને તું કેમ ખીવરાવે છે ? ઘણા કાળ સુધી જીવ-

૧ અહીં મુંડા શબ્દે યતિ-સંધુ ધારીને બોલ્યો હતો.

શ્રી કુમારપાળ બૂપાલ પ્રબંધ.

૫૫

વાને માટે તું કોઈ જિલ્લામાં નિવાસ કર. નહીં તો મોટી પાંખોથી અત્યંત સ્ફુરતા વાયુએ ઠરીને પર્વતોને પણ કંપાવનાર આ તારો અત્યંત દ્રેષી (વેરી) ગરૂડ તને ભક્ષણ કરવા માટે શીઘ્રપણે આવે છે. ” પછી અર્જુનરાજ્યે કુમારપાળના સર્વ સામતોને ઘણું સુવર્ણ આપીને ખુટવ્યા-પોતાના કરી લીધા. “ દ્રવ્ય એ ઉત્તમ વશીકરણ છે. ” ત્યાર પછી પૂર્વ અને પશ્ચિમ સમુદ્રની જેમ બંને સૈન્યો પરસ્પર એકઠાં થયાં. તેમાં અર્જુન યોદ્ધાએ યુદ્ધ કરવા લાગ્યા અને બાણોવડે શત્રુઓને વીંધવા લાગ્યા. પરંતુ કુમારપાળના સૈનિકો ચિત્રમાં આળે-ખેલા હોય તેમ યુદ્ધમાં ઉભાજ થઈ રહ્યા, કાંઈ પણ પ્રહાર કર્યા નહીં. તે વખતે કુમારપાળના હસ્તીના માવતે તેમને કહ્યું-“ હે સ્વામી ! દ્રવ્યથી ફેડેલા આ તમારા સુભટો યુદ્ધ કરશેજ નહીં. માત્ર હું અને આ હાથી એ જ આપના ભક્તો છીએ, માત્ર અમે જ જ લેલ પામ્યા નથી. ” તે સાંભળીને ચિંતાતુર થયેલા રાજ્યે તેને કહ્યું કે-“ આ હાથીને જલદીથી પાછો વાળ. આ સમયે મારા વક્ર કર્મનેજ નમસ્કાર થાઓ. ઘણાઓની સાથે એકલાએ યુદ્ધ કરવું યોગ્ય નથી. કેમકે સમુદાયનોજ વિજય થાય છે. કહ્યું છે કે-પુરૂષોને સમુદાય કલ્યાણકારક છે. તેમાં પણ પોતાના પક્ષનો સમૂહ વિશેષે કરીને કલ્યાણકારક છે. કેમકે ફેાતરાંએ પણ ત્યાગ કરેલા યોગ્યા વાવવાથી ઉગતા નથી. ” આ વખતે રાજ્યે સંગ્રામમાં ઉત્સાહ આપનારા બે ચારણો જે તેની પાસેજ હતા તેઓ અવસર બાણીને આ પ્રમાણે બોલ્યા:-

“ અમ થોડા ને રિપુ ઘણા, એમ કાયર ચિંતેછ;

સૂરજ તારા લોપવા, કીસો વિચાર કરેછ. ૧.

કુમર મ ડર મત ચિંત કર, હિંમત હંચે ધરેછ;

જિણે તુલ રજ્જ સમખિપ્યો, ચિંતા કરેછ સોછ. ૨.

આ કવિત સાંભળીને યુદ્ધરસના ઉત્સાહથી જેના રોમાંચરૂપ કંચુક ચલાય-માન થયા છે એવા તે ચતુર રાજ્યે તે બંને ચારણોને એક એક લાખ દ્રવ્ય આપ્યું. ત્યાર પછી પર્વત જેવા ઉંચા પોતાના તે અથેસર હાથીને રાજ્યે અર્જુન રાજ્યના હાથી સામે ચલાવ્યો. તે વખતે શત્રુ (અર્જુ) રાજ્યના સુભટોએ કરેલા સિંહનાદથી તે હાથી ત્રાસ પાર્યો, એટલે વચ્ચના ઠકડાવડે તેના બંને કાન પૂરી દીધા, તેથી તે હાથી રણસંગ્રામમાં આગળ ચાલ્યો. પછી તે બંને રાજ્યો કુત વિગેરે આયુધને ધારણ કરતા સતા ઉંચે ઉડતા અને નીચે પડતા તથા આકાશમાં મંડપને કરતા બાણોવડે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. એ રીતે યુદ્ધ કરતાં કુમારપાળ રાજ્યે તે અર્જુને હાથીથી નીચે પાડી દીધા અને તેને બાંધીને કાળના પાંજરામાં પોપટની જેમ નાંખ્યો. પછી કુમારપાળ રાજ્ય સંગ્રામથી નિવૃત્ત થઈને પાટણમાં આવ્યા. તે જોઈને હર્ષ પામેલી તેની બેન બોલી કે-“ હે રાજા

ધર્મથી જ તમારો જય થયો છે. ” પછી રાજાએ કહ્યું કે—“હે જન ! મને જો વચ્ચે દયા ન આવતી હોત તો આ ગર્વથી ઉંચી કંઘરાવાળા તારા પતિને જીવ રહિત જ કરું. ” ત્યારે જન બોલી કે—“હે ભાઈ ! સાંભળો. આ તમારા હારેલા અનેવીને માત્ર ચિહ્નને માટે શ્રીવાના પાછળના ભાગમાં જીવને આકારે વસ્ત્રનો કટકો મૂકાવીને છોડી દો. ” ત્યાર પછી તે નિપૂણ રાજાએ તે પ્રમાણે કરીને તેને મુક્ત કર્યો. તેના દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા લોકો હજુ પણ તે નિશાનીથી લાંછિત જીવામાં આવે છે.

અહો ! અરિહંતના ધર્મના તત્ત્વને જાણનાર હે રાજા ! તારો ભાવ કેવો છે ? કે જે તે આ પ્રમાણે પૃથ્વીપર જૈન ધર્મનો ઉદ્ધોત કર્યો, ચૌદસો નવા જિન ચૈત્યો કરાવ્યાં, નવ કરોડ દ્રવ્યને જીર્ણોદ્ધારમાં ખર્ચ્યું, સતવાર તીર્થયાત્રાઓ કરીને પોતાનો આત્મા પવિત્ર કર્યો, પાપનું શોષણ કરનારા જ્ઞાનના એકવીશ ભંડારો લખાવ્યા, મસ્તકપર સર્વજની આજ્ઞાને અલંકારની જેમ ધારણ કરનાર, બુદ્ધિના સ્થાનરૂપ, વિવિધ પ્રકારના તપ અને કૃપાના કૃપ સમાન, સંસાર સમુદ્રના પારને પામનાર, દાન, શીલ, તપ, ભાવ અને તીર્થયાત્રા વિગેરે ધર્મ કાર્ય શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞાનુસાર કરનાર એવો આ રાજાનો પણ રાજા કુમારપાળ અનુક્રમે વૃદ્ધિને પામતો હશે.

॥ इति श्री तपागणनभोनभोमणिमहोपाध्याय श्री धर्महंसगणिशिष्यवाचकेन्द्र
श्री इन्द्रहंसगणिविरचितायां श्री उपदेशकल्पवल्लीनाम्नि वृत्तौ प्रथमगाथायां
श्रीजिनाज्ञाराधनागोचरः श्री कुमारपालवर्णनो नाम प्रथमः पल्लवः समाप्तः ॥

“ एक अगत्यनो प्रश्न ”

“હાલમાં કોઈપણ ગામના મહાન પુરૂષ (સાધુ કે અહસ્થ) નું મૃત્યુ થતાં તેમના માનમાં તે ગામની તેમજ કોઈ અગ્રેસર હોય તો બીજા ગામવાળાઓ પણ પોતાના ગામની જ્ઞાનશાળા, લાયબ્રેરી (વાંચનશાળા), પાઠશાળા કે કન્યાશાળા વિગેરે બંધ રાખે છે તો તે પૃથા (રીવાજ) વ્યાજબી છે કે ગતાનુગતીક છે ? કેમકે તેવાં ખાતાંઓ બંધ રાખવાથી તો જ્ઞાનનો અંતરાય (અટકાવ) થાય છે અને તેથી તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ પડે છે, તો પુન્ય કરતાં પાપ થાય છે, માટે તે વિષે વિદ્વાન મુનિમહારાજાઓ કે સુજ્ઞ શ્રાવકો ખુલાસો પ્રગટ કરશે તો ઘણો લાભ થશે જે કે એવા માનવતા પુરૂષોના માનમાં કે પુન્યાર્થે પૂજા, સ્નાત્ર, અમારીપડહ, કે પાળી પાળવી એ સર્વ તો શ્રેયસ્કર છે પણ જ્ઞાનદાનના ખાતાં બંધ રાખવાં તે તો મુક્ત લાગતું નથી. માટે એ બાબતનો સાચોક્ત ખુલાસો જલદી થવાની જરૂર છે. આશા છે કે યોગ્ય ખુલાસો કરવા સુઝ બંધુઓ ચૂકશે નહીં.

જૈનોતકર્થોત્સુક.

શનુનો અનુનય.

(નવમું સૌજન્ય.)

(લેખક-કાપડીઆ મોતીચંદ ગીરધરલાલ-સોલીસીટર.)

આત્મામાં સન્નજનતા પ્રગટ કરવાની ખાસ અગત્ય વારંવાર અંતઃકરણમાં ઠસાવવાની જરૂર છે. આ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતાં ઘણી વખત પ્રાણી મનુષ્યકોટીમાં આવ્યે જાય છે, પરંતુ તેની ઉત્કાન્તિ થતી નથી અને તે જ્યાં ત્યાં રખડ્યા કરે છે. સન્નજન પુરૂષોનું વર્તન તેથી ખાસ વિચારવા યોગ્ય હોય છે, કારણકે તેઓ મનુષ્યપણામાં ઉન્નત જીવન ગાળી અન્ય સાધકને ઉચ્ચ આદર્શ (Ideal) પૂરું પાડે છે. એવા સંત પુરૂષોનું અનુકરણ કરી તેઓના માર્ગે આલવાની ખાસ જરૂર છે, કારણ કે તેમ કરવાથી સંસારના ફેરા મટી જાય છે. સાચો માર્ગ સમજાય છે અને તે માર્ગે ગમન કરવાનાં ઇષ્ટ સાધનો જોડવામાં શુભ પ્રવૃત્તિ થાય છે. એ સન્નજન પુરૂષો કેવા હોય છે અને તેઓના વર્તનમાં કેવા વિશિષ્ટ લાવો હોય છે તે જતાવવા સારૂ આપણે અગાઉના વર્સોમાં આ માત્સિકના મથાળાપર એક શ્લોક વાંચી સન્નજન લક્ષણપર વિચારણા કરી હતી. ત્યાર પછી બહુ સમય વ્યતિત થયો છે, તેથી એ શ્લોકને આપણે ફરીવાર વિચારી જઇએ. એ શ્લોક નીચે પ્રમાણે છે:—

તૃષ્ણાં છિન્ધિ, મજ ક્ષમાં, જહિ મદં, પાપે રતિં મા કૃથાં;

સત્યં બ્રહ્મનુયાદિ સાધુપદવીં, સેવસ્વ વિદ્વજ્જનાનં ।

માન્યાન્ માનય, વિદ્વિષોઽપ્યનુનય, પ્રચ્છાદય સ્વાન્ ગુણાન્,

કીર્તિં પાલય, દુઃખિતે કુરુ દયામેતત્સતાં લક્ષણમ્ ।

એનો ભાવ નીચે પ્રમાણે છે ‘ તૃષ્ણાનો છેદ કર, ક્ષમા આદર, મદનો ત્યાગ કર, પાપપર રતિ મ કર, સત્ય બોલ, સાધુપદનું અનુકરણ કર, વિદ્વાનની સેવા કર, માન્ય પુરૂષોને માન આપ, હુશ્મનનું શાંત્વન કર, તારા પોતાના જીજ્ઞાને છુપાવી રાખ, કીર્તિની પાલના કર અને દુઃખી પ્રાણીપર દયા કર-એ સર્જનોનું લક્ષણ છે. ’ આવી રીતે ચારી સર્જનના બાર લક્ષણ જતાવ્યાં. એ સર્જનનાં લક્ષણો પૈકી પ્રથમનાં આઠ લક્ષણોપર આપણે વિસ્તારથી વિચાર કરી ગયા તે આ પ્રમાણે.

સૌજન્ય સમાન્ય પર્યાલોચના. (સન્નજન લક્ષણ. પુ. ૨૨ મું. પૃ. ૧૬૬)

૧ તૃષ્ણા છેદ (પુ. ૨૨ મું. પૃ. ૨૭૩-૩૦૨)

૨ ક્ષમા. (પુ. ૨૪ મું. પૃ. ૭૭-૧૧૫-૧૩૬-૧૬૨)

૩ મદત્યાગ (પુ. ૨૩ મું. ૨૧૩-૨૪૬-૨૮૩-૩૨૭)

૩-અંતર્ગત દંભત્યાગ (પુ. ૨૫ મું. પૃ. ૩૨૭-૩૬૮)

૪ પાપ ભીરૂતા (પુ. ૨૪ મું. પૃ. ૧૭૭)

૫ સત્ય (પુ. ૨૬ મું. પૃ. ૨૧૦-૨૫૦-૨૮૩)

૬ સાધુપદ અનુસરણ (પુ. ૨૭ મું. પૃ. ૫૮-૧૧૪-૧૮૦)

૭ સત્સંગ (પુ. ૨૮ મું. પૃ. ૮૫ અને પુ. ૩૦ પૃ. ૩૪૧-૩૮૨)

૮ માન્ય મહાત્માઓનું યોગ્ય સન્માન. (પુ. ૩૦ મું. પૃ. ૭૫)

આ આઠે સૌજન્યના વિષયોને અંગે પ્રાણીની ઉત્ક્રાન્તિ આદિ અનેક વિષયો વિચારી ગયા. હવે સૌજન્યના બાકી ચાર વિષયો રહે છે તે પર ચાલુ વિચાર કરી સૌજન્ય વિષયમાળા પૂર્ણ કરી નાખવામાં આવશે. એ ચાર બાકીના વિષયો ઘણા અગત્યના છે તે તેના નામનિર્દેશથી જ જણાશે. એ ચારે વિષયો પર નીચેના નામે સાથે અનુક્રમે વિચાર કરવામાં આવશે, તે પહેલેથી જણાવી દેવાની જરૂર છે.

૧ શત્રુનો અનુનય—આ વિષયમાં દ્રેષ્ટનું સ્વરૂપ, એનો અને રાગનો સંબંધ, યોગને અંગે દ્રેષ્ટની વિચારણા, ભૂમિકા શુદ્ધિ કરવા માટે અદ્રેષ્ટની જરૂર અને વૈર ઉત્પત્તિનાં કારણોપર વિચાર કરવામાં આવશે.

૨ સ્વગુણ પ્રચ્છાદન—ગુણ પ્રાપ્તિ અને ગુણની પ્રગતિમાં રહેલ આંતર રહસ્ય, તેના પ્રચ્છાદનથી થતો આત્મસંતોષ અને તેનો મદ કરવાથી થતો મંદ દશા અને પરિણામે થતો અધઃપાત, આત્મિક ઉન્નતિની કેટલીક આવીઓ અહીં ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે એ પર વિવેચન કરવામાં આવશે.

૩ કીર્તિ પાલન—મેળવેલ આબરૂ જાળવી રાખવા ખાતર સદ્ગુણનો આશ્રય કરવાની જરૂર, એ બાહ્ય તત્ત્વથી પણ પ્રાણી ઉપર બહુ અસર થાય છે, સમાજનો અંકુશ અને તેમાં રહેલ ઉપયોગી તત્ત્વ, કીર્તિ ખાતર કર્મ કરવામાં લાભ નથી પણ તેના પાલન માટે ચોક્કસ રહેવાથી અધઃપાત થતો અટકે છે એ વાતમાં રહેલ રહસ્ય વિચારવા યોગ્ય છે.

૪ દુઃખીપર દયા—અહીં કંટણાભાવપર વિચારણા થશે. તેને અંગે મૈત્રી પ્રમોદ અને મુદિતા ભાવનાનો સંબંધ પણ આડકતરી રીતે વિચારાશે. અહિંસાના ભેદો અને સ્વરૂપ પર તીર્થંકરના ‘ સર્વે જીવ કંઈ શાસન રચી’ એ ભાવદયાપર અને ખરી દયા કંઈ છે તે પર ખાસ વિચારણા દયાન્તર્પૂર્વક કરવામાં આવશે.

આવી રીતે ચાર અગત્યના વિષયો પર વિચારણા કરી સૌજન્યના વિષયને પૂર્ણ કરવામાં આવશે. આ બાકીના ચારે વિષયો બહુ અગત્યના છે એ તો તેઓના નામ

શત્રુનો અનુનય.

૫૯

ઉપરથી પણ જાણી જાય તેવું છે. જનતા સુધી જરાપણ આંતરા વગર આ માસિકના પ્રત્યેક અંકમાં આ લેખપર વિચારણા સ્થળના અવકાશ પ્રમાણે બતાવી આ વિષયમાળા પૂર્ણ કરવામાં આવશે. સમય લાંબો ગયો છે તેથી પૂર્વસ્મૃતિ તાલુ કરવા અને નવીન વિષયમાં પૂર્વના વિષયોનો સંખંધ જાણવાથી કાંઈક રસ પડે એવી ધારણાથી આટલો લાંબો ઉપોદ્ઘાત કરી આપણે ક્રમપ્રાપ્ત નવમા સૌજન્યપર વિચારણા ચલાવીએ.

મૂળ શ્લોકમાં સન્નજન લક્ષણ બતાવતાં કહે છે કે **વિદ્વિષોપ્યનુનય** એનો ભાવ વિચારવા યોગ્ય છે. દ્વિષ એટલે દ્વેષ રાખનાર શત્રુ. વિશેષ વેર રાખનારને— મોટા દુશ્મનને ‘વિદ્વિષ’ કહેવામાં આવે છે. અનુનય શબ્દ ની ધાતુ સાથે અનુ ઉપસર્ગ લાગવાથી થાય છે. તેનો અર્થ વિનય, પ્રણિપાત, નમવું, પ્રાર્થના અને સાંત્વન એમ થાય છે. એનો ભાવ વિચારીએ તો તારા મોટા દુશ્મનને હોય તેને તારે નમી જવું, તેઓની પ્રાર્થના કરવી, તેઓને શાંત કરવા, તેઓનો વિનય કરવો—એમ થાય છે. શત્રુને મારવા અથવા તેનો નાશ કરવાને બદલે તેને જે નમવાની વાત આહ્વાં કરી છે તે વ્યવહારમાં લોકોએ માની લીધેલા નિયમોથી તદ્દન ઉલટી લાગે તેવી છે. કારણકે નીતિશાસ્ત્ર તો એવોજ ઉપદેશ આપે છે કે ‘દુશ્મનને પ્રથમથી કાપી નાખવા, તેને વધવા દેવા નહિ અને તેની સાથે જરાપણ નરમાશ દેખાડવી નહિ.’ આપણે વર્તમાન જમાનો જોઈએ અથવા પૂર્વનો ઇતિહાસ તપાસીએ તો રાજ્યને અંગે પણ એજ નિયમ જણાશે. ગૃહસ્થના વ્યવહારમાં પણ એજ વાતો આપણા સાંભળવામાં આવશે અને કોઈની સલાહ લેતાં તે માત્ર વ્યવહારદક્ષ પ્રાણી હશે તો તે દુશ્મનને દૂર કરવાની, ઉખેડી નાખવાની કે કાપી નાખવાની સલાહ આપશે. છતાં સંત પુરૂષો એથી ઉલટી સલાહ આપે છે. તે તો કહે છે કે ‘તમારામાં જેમ વધારે શક્તિ હોય તેમ તેનો ઉપયોગ શત્રુને શાંત કરવામાં કરો.’ શત્રુનો વિનય કરવો એ નબળાઈ કે બાયલાપણાનું લક્ષણ નથી, પણ સત્ત્વનું પરિણામ છે. એ અતિ સાત્ત્વિકવૃત્તિ, ધીરતા અને મનપર અસાધારણ અંકુશ બતાવે છે. દેખીતી રીતે આવા વિરોધદર્શક વિચારને આપણે સમજવા પ્રયત્ન કરીએ. એ ઉપદેશના ગર્ભમાં જરાપણ કાયરતાનું તત્ત્વ નથી; એ જરાબર નિષ્કર્ષ કાઢીને શોધવાની જરૂર પડશે. આપણે હવે એ વિષયની વિચારણા બરાબર પૃથક્કરણ કરીને ચલાવીએ, આખી વિચારણા બરાબર સમજીને કરવા યોગ્ય છે અને આખો વિષય પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી પોતાનો અભિપ્રાય ન આપવાની વિરૂપિપૂર્વક આપણે આ અગત્યના વિષયમાં દાખલ થઈએ.

ત્યાં દ્વેષ-શત્રુતા શું છે? અને શા કારણથી ઉત્પન્ન થાય છે? તે પર પ્રથમ વિચારણા કરીએ. અમુક વસ્તુ અથવા પ્રાણી ઉપર વિરાગ થાય તેને દ્વેષ કહેવામાં આવે છે. ત્યાગભાવ સમજીને રાગ ન ધામ તે ખાસ કર્તવ્ય છે, તે

આપણે હમણાજ વિચારશું. તેવા ત્યાગભાવ પૂર્વક રાગના અભાવને બદલે અમુક મનોવિકારને તામે થઈ ક્રોધથી, અસૂયાથી, માનથી કે સ્વાર્થસંઘટ્ટથી રાગનો ત્યાગ નહિ પણ રાગથી હલકો ભાવ થાય તેને દ્રવ્ય કહેવામાં આવે છે. આથી આપણે અહીં રાગનો વિષય બરાબર તપાસવા યોગ્ય ગણાશે. આ પ્રાણીને પર-ઉપર પ્રીતિ થયા કરે છે. પૌદ્ગલિક વસ્તુ મેળવવા માટે, તેને જાળવી રાખવા માટે, તેના સંબંધમાં આવવા માટે અથવા સ્વથી અન્ય પરપ્રાણી પર પ્રેમ કરવા, મોહ કરવા અને તેના સંબંધમાં આવી સુખ મેળવવા મનોવૃત્તિ થયા કરે છે. તે જ્યારે પર વસ્તુને પ્રાપ્ત કરે છે અથવા પારકાના સંબંધમાં આવે છે ત્યારે તેને સુખ લાગે છે અને એનો સુખનો ખ્યાલ ખોટો હોવાથી તે પરમાંથી સુખ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છા રાખ્યા કરે છે. તેને એમ થાય છે કે પરવસ્તુ મળે તો તેને સુખ થાય, પર પ્રાણી સાથે મળી હસે, એલે, વિપયાદિ સેવે તો તેને મન આપે. આવા પ્રકારનો તેનો વિચાર હોવાથી તે સુખ માટે પરની આશા રાખે છે અને તેને પ્રાપ્ત કરવાના, પસંદ કરવાના અને કાયમ કરવાના વિચારમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. તેને અત્યાર સુધી પ્રસંગ માયા અને મમતાનો થયેલો હોય છે. તે તેને એવું શિક્ષણ આપે છે કે જેમ બને તેમ પરની સાથેનો સંબંધ વધારવો અને તેને માટે અનેક પ્રકારનાં પ્રયત્ન કરવા. આવા પ્રયત્નમાં તે અનેક વખત પાછો પડે છે, સુંઝાય છે અને હેરાન થાય છે, છતાં તેથી વિશિષ્ટ સુખ શું છે અને ક્યાં છે તથા તે સુખ પ્રયત્નથી પ્રાપ્તવ્ય છે કે નહિ તેનો તેને વિચાર ન હોવાથી પર તરફથી સુખ મેળવવા પ્રયાસ કર્યા કરે છે અને એમાં અનેક પ્રકારે માર ખાય છે. કોઈ સુત્ર પુરૂષની સાથે તેને સંબંધ થાય ત્યારે તેને સમન્વય છે કે પરમાંથી સુખપ્રાપ્તિ કરવાનો તેનો પ્રયત્ન તદ્દન અયોગ્ય હતો. અને તેને લઈને તે જે કાર્યપરંપરા કરતો હતો તે સર્વ ભૂત ભરેલી હતી. પછી તેને સમન્વય છે કે સુખ જો બરેબર કોઈ સ્થાને હોય તો તે સ્વમાં જ છે, પોતાની પાસેજ છે અને પ્રયત્ન કરવાથી મળી શકે તેવું (પ્રકટ થાય તેવું) છે. આ સુખને આત્મીય સુખ કહેવામાં આવે છે. એ આત્મીય સુખ ઉપર પ્રથમ જરા રાગ થાય છે જરો, પણ પર વસ્તુના રાગમાં અને આ રાગમાં-ખાસ કરીને તેની ચીકાશમાં બહુ તફાવત હોય છે. આવી રીતે જે રાગ થાય તેને આપણે હાલ પ્રશસ્ય રાગ એવું ઉપનામ આપી ચાલીએ તો એવા પ્રશસ્ય રાગથી તે વસ્તુસ્વરૂપ સમજે છે, પરનો અને પોતાનો પૃથક્ સંબંધ વિચારે છે અને તે સંબંધનું સ્થાયીપણું કેટલું અસ્થ છે તેનું અવલોકન કરે છે ત્યારે તેને સમન્વય છે કે અત્યાર સુધી જે દિશામાં પ્રયત્ન થતો હતો તે સર્વ ખોટો હતો, અનાત્મીય હતો, અકર્તવ્ય હતો. તેને પરવસ્તુની પ્રાપ્તિમાં અથવા પર પ્રાણીના સંબંધમાં, તેની સાથે વિપયાનંદ ભોગવવામાં અથવા તેની સાથે

શુભો અનુનય.

૬૧

ળીજ હરકોઈ પ્રકારના સંબંધો કરવામાં સુખ લાગતું હતું તે સર્વ ખોટું હતું, અવિચારતું પરિણામ હતું અને વસ્તુસ્વરૂપનું અજ્ઞાનસૂચક હતું. જે વસ્તુ અથવા પ્રાણીસંબંધ દીર્ઘ કાળ અથવા નિરંતર ટકી શકે નહિ તેનાથી છેવટે સુખ થાય જ નહિ, શ્રેયો વળત સુખ થાય છે એમ લાગે તે પણ સ્થૂળ હોય છે અને જ્યારે તેનો વિયોગ થાય ત્યારે એટલું દુઃખ થાય છે કે તે બધા માની લીધેલાં શ્રેય કાળના સુખને ભૂલાવી દે છે. આવી પોતાની સ્થિતિ સમજીને તે પરભાવ રમણુતામાં સુખ નથી એમ સમજી, સ્વમાંથી સુખ શોધે છે અને તેને પ્રાપ્ત કરવા-પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન કરે છે.

ત્યારે રાગને અંગે અહીં આપણને સ્થૂળ સુખ અને આત્મીય સુખ એમ બે પ્રકારના સુખ પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે. માયા મમતાની પ્રેરણાથી આ પ્રાણી પોતાની ટુંકી પુંજ પર એટલો મસ્ત રહે છે કે જાણે તેટલી પુંજ પર મરી ફીટી જાય છે, દશ વીશ હજાર રૂપીઆ પ્રાપ્ત થયેલા હોય તો તેને કેવી રીતે જાણવી રાખવા તેની અહોનિશ ચિંતવના કયાં કરે છે અને હર વંસ એક હજાર રૂપીઆ પેદા કરતો હોય અને એક વંસ પાંચશો પેદા કરે તો કેટલી મોટી નુકશાની થઈ હોય એમ રાગને અંગે વાતો કરે છે ને મનમાં સમજે છે. અને તૃણજાતે લઈને એ પૈસા વાપરવા મન થતું નથી, વધારવાના વિચારો રહ્યા કરે છે અને વાત એટલી હદ સુધી વધે છે કે જેટલો રાગ એક રાગને પોતાના રાજ્ય ઉપર કે લાંઠાર ઉપર હોય છે તેટલો જ રાગ એક લિશ્તુકને પોતાના બે ચાર લીંગ માગવાનાં પાત્ર અને ફાટેલાં તુટેલાં કપડાં ઉપર હોય છે. રાગ અને લિખારીના રાગની તુલના કરવી એ વાંચનારને જરા અતિશયોક્તિ ભરેલું લાગશે; પરંતુ એમાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી. જરા બારીક અવલોકન કરવાની ટેવ પાઠવાથી જાણશે કે વિશેષ સમૃદ્ધિવાળા કરતાં પણ અલ્પ પુંજવાળાને પોતાની ટુંકી પુંજ પર સાધારણ રીતે વિશેષ રાગાંધતા હોય છે. આવીજ રીતે પર પ્રાણી ઉપરના રાગને અંગે આ જીવ અનેક પ્રકારે હેરાન થાય છે, તેના સુખ ખાતર પોતે દરેક પ્રકારના પ્રયાસ કરે છે, તેની તુચ્છ ઈચ્છાઓ પૂર્ણ કરવા અનેક પ્રકારનાં વલણાં મારે છે અને તેનો જરા વિયોગ થતાં પોતાની જાતને દુઃખી થઈ ગયેલી સમજે છે. પરપ્રાણીના સંબંધમાં અનેક પ્રકારની ઈચ્છાઓ અને સ્વાર્થ હોય છે. પિતા તરફ ઉપકાર, પ્રેમ અને વારસો મળવાની આશા, સ્ત્રી તરફ વિપય, પ્રેમ અને સગવડ મેળવવાની ઈચ્છા, પુત્ર તરફ વાત્સલ્ય, રાગ અને વૃદ્ધપણમાં સગવડ મળવાની ગણતરી, મિત્ર પાસે વાતચીત કરવાનો આનંદ, આહક પાસેથી લાભ મળવાની ગણતરી, અને એવી અનેક પ્રકારની ઈચ્છા, સ્ત્રાગ્રો અને ગણતરીને અંગે આ જીવ પરપ્રાણી સાથે સંબંધ કરવા ઈચ્છે

છે, તેની પ્રાપ્તિમાં સુખ માને છે અને તેનો વિયોગ થતાં અથવા સંબંધમાં વ્યાધાત આવતાં પોતાને દુઃખ થયું હોય એમ ગણે છે. આવી માન્યતાનો પાયોજ ખોટો છે. એ જેને પોતાની વસ્તુઓ માને છે, જે પ્રાણીઓને પોતાના માને છે તે તેનાં પોતાનાં છે કે નહિ અને હાય તો ક્યાં સુધી તેજ સ્થિતિમાં રહેનારાં છે અને સંબંધ પૂરો થયે પોતાને કેવી વિપાદયસ્ત સ્થિતિમાં મૂકી શક્યા જનારાં છે, એનો જરા વિચાર કરે તો તેને વસ્તુસ્વરૂપ સમજાય, પરંતુ જ્યાં સુધી તેની ઉપર મમતાનું સામ્રાજ્ય હોય છે ત્યાં સુધી તેની આવી પરિસ્થિતિ કદિ થવાની નથી અને પરિણામે સુખની આશામાં ને આશામાં અનેક પ્રકરનાં વલણાં મારતાં જીવન પૂર્ણ કરવાનું બને છે.

આવી રીતે સુખની શોધમાં અને તેની પ્રાપ્તિની આશામાં અનેક વલણાં મારતાં જ્યારે કોઈ વખત તેને સત્ય સુખનું સ્વરૂપ સમજાય છે ત્યારે તેને જાણાય છે કે સ્વવશ હોય તેજ સુખ કહેવાય અને તે તો પાસેજ છે. તે મેળવવા માટે તેને અન્ય વસ્તુના સંબંધની જરૂર નથી અને અન્ય પ્રાણી સાથે સંસર્ગ કરવાની આવશ્યકતા નથી. આવા વિચારને પરિણામે તેને આત્મભાવ સમજવા વિચાર થાય છે અને પ્રથમ શરૂઆતમાં તેને તે સુખ ઉપર પ્રથમ જણાવ્યું તેમ પ્રશસ્ય રાગ થાય છે. પછી તે આગળ કેવી રીતે વધે છે તે આપણે અન્યત્ર વિચાર કરશું, હાલ તે પ્રસ્તુત નથી. વક્તવ્ય એટલુંજ છે કે માયા મમતાને લીધે રાગ કરીને પ્રાણી પરભાવમાં રમણ કરે છે અને પરવસ્તુ અને પરપ્રાણીના સંબંધમાં આવી તેમાં સુખ માને છે તે વાસ્તવિક નથી. આવા પ્રકારની સ્થિતિમાં માનસિક પરિસ્થિતિ જે રહે છે તેને 'રાગ' કહેવામાં આવે છે અને તેનો ત્યાગ કરવાની ખાસ જરૂર છે. જોકે તેનો એકદમ ત્યાગ થઈ શકતો નથી, ક્રમસર થાય છે; પણ તે માટે ચીવટ હોય તો બહુ દેર પડે છે અને ખાસ કરીને તેની ચીકાશને અંગે બહુ તરતમતા રહે છે.

ઉપર જણાવ્યું તે પ્રમાણે રાગના નાશને જો અરાગ કહીએ તો આત્મીય જીવ પ્રગટ કરવા માટે, પરવસ્તુનો સંબંધ દૂર કરવા માટે અને પોતાના શુદ્ધ સાધ્ય સંસ્થિતિ મેળવવા માટે તેવી દશા પ્રાપ્ત કરવાની ખાસ જરૂર છે. વીતરાગના વીતરાગત્વ ઉપર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવે છે, તેનું કારણ એ છે કે પરભાવ રમણતા આ પ્રાણીને બહુ મુંઝવે છે. દંદિન્દગ જેવાં સુખના મોહમાં ફસાઈ જઈ આ પ્રાણી જરાપણુ આગળ વધી શકતો નથી અને સુખના ખોટા ખ્યાલમાં અટવાયા કરે છે. આથી તીર્થંકર મહારાજના વીતરાગપણુ ઉપર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવે છે. દ્વેષમાં રાગનો ત્યાગ થાય છે તે આવી વિશાળ દુષ્ટિથી થતો અરાગ નથી, પણ વિકારજન્ય વિરાગ થાય છે. એટલે સ્વાર્થ છો-

શથી, માન લંગથી, સ્પર્ધા અથવા ઇર્ષ્યાથી રાગનો ઉલટો ભાવ અમુક પ્રાણી અથવા વસ્તુ ઉપર થાય છે અને તેટલો તેના ઉપર રાગ થતો નથી, છતાં અહીં જે દશા થાય છે તે અરાગ નથી પણ વિરાગ છે. રાગ ત્યાગવા યોગ્ય છે, પણ તે આત્મગુણ પ્રગટ કરવા જતાં જો તેને બદલે તેનાથી ઉલટો દ્રેષ નામનો દુર્ગુણ આવે તો મહા હાનિ થાય છે તે આપણે હવે જોશું. ત્યાગભાવ પૂર્વક થતા રાગના નાશને અરાગ નામ આપ્યું છે અને રાગથી ઉલટા દુર્ગુણ ને વિરાગ નામ આપ્યું છે. વિરાગને ‘વીતરાગ’ સાથે મેળવી દેવાની ભૂલ ન કરવા વિજ્ઞપ્તિ છે. વિરાગ દુર્ગુણ છે, હાની કરનાર છે અને વીતરાગતા ખાસ કર્તવ્ય છે અને અરાગ દશાની પરાકાષ્ટા સૂચવે છે. આવી રીતે રાગ અને દ્રેષનું સ્વરૂપ વિચારી હવે આપણે અનંત કાળચક્રમાં પ્રાણીની રાગ અને દ્રેષને લઈને કેવી વિચિત્ર સ્થિતિ થાય છે તે તપાસીએ. ‘દ્રેષ’ વિષયપર વિચાર કરતાં ‘રાગ’ પર વિચાર થયાજ કરશે; કારણ કે તે બન્નેપર એકી સાથે વિચાર કરવામાં ઘણી સગવડ થાય તેમ છે.

આ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં પ્રાણીને અનંત કાળ થયો. એમાં તેણે અનેક પ્રકારનાં દુઃખો સહન કર્યાં, અનેક જગોપર તે ધકેલા ખાઈને ગયો, અનેક પ્રકારની ચાતનાઓ સહન કરી, અનેકવાર જન્મ્યો, અનેકવાર મરણ પામ્યો, અનેક સંયોગ વિયોગ કર્યાં, અનેકના સંબંધમાં આવ્યો અને વારંવાર એક ખાડામાંથી નીકળી બીજામાં પડ્યો અને એવી રીતે કોઈવાર અત્યંત દયા ઉપજાવે તેવી સ્થિતિમાં અને કોઈવાર પોતે પણ ન સમજે તેવી અવ્યક્ત રીતે વેદનાઓ સહન કરી. તે ખોટા સુખના ખ્યાલમાં ઘણી જગોએ રખડ્યો પણ કોઈ જગોએ તે ઠરીને ઠામ પડ્યો નહિ અને તેને વાસ્તવિક સુખનો અનુભવ પણ થયો નહિ. આથી થયું એમ કે જ્યારે જ્યારે તેને પીડા સહન કરવાના પ્રસંગો મળ્યા ત્યારે ત્યારે તે તેનું કારણ વિચારી શક્યો નહિ, ઇન્દ્રજાળ જેવા પ્રપંચોનાં કારણો શોધી શક્યો નહિ, તેના આંતરહૃદયમાં પ્રવેશ કરી શક્યો નહિ, અને ઉપર ઉપરનાં કારણો કોઈ વખત શોધ્યાં તો તેમાં તેનાં દુઃખનો પ્રતિકાર થયો નહિ. આ સર્વનું કારણ એ છે કે વાસ્તવિક સુખ શું છે? તે તેના સમજવામાં કદિ આવ્યું નથી. તે રાજ્યવૈભવ, શરીરસ્વાસ્થ્ય, ભોગોપભોગનો વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ, ઇન્દ્રિયવિષયોનું સેવન અને એવી જાતિના ભાવો અથવા તેની પ્રાપ્તિનાં સ્થૂળ સાધનોની પ્રાપ્તિમાં સુખ માનતો હતો; તેને જરા સ્થૂળ આનંદ આવે તેમાં રાચી માચી જતો હતો; તેવાં સુખસાધનોની પ્રાપ્તિમાં આસક્તિ રાખતો હતો અને તે જરા પ્રાપ્ત થતાં તે જીવનસાહ્ય માનતો હતો. તેથી ઉલટું વિયોગકાળે, સુખસાધન ન મળે તેવા પ્રસંગે અથવા પ્રાપ્ત થયેલાનો

૬૪

જૈનધર્મ પ્રકાશ.

નાશ થતો દેખી-જાણી-વિચારી દુઃખ માનતો હતો. આવી રીતે સુખદુઃખના ખોટા જ્યાલને પરિણામે આખી બાજુ ઊંધી માંડીને શરૂ કરેલો સંસાર તેને અનેક પ્રકારનાં દુઃખનું કારણ થતો હતો. એની દૃષ્ટિમયોદા અત્યાર સુધી એટલી સંકુચિત હતી કે વિશિષ્ટ સુખ પોતામાંજ ભરેલું છે એ તે સમજી શકતો ન હોવાથી તે ભવાટવોમાં જમણુ કથો કરતો હતો, અને તેના સુખનો પાયો ખોટો હોવાથી તે કદિ વાસ્તવિક સુખપ્રાપ્તિ કરી શકતો નહોતો. એમાં એને માયા અને મમતા બહુ ચઢ્ઢ કરતા હતા અને તેની ભૂલ ચાલુ રાખતા હતા. તેઓ આત્માથી પરવસ્તુએને તેની પોતાની મનાવતા હતા, તેની પ્રાપ્તિમાં તેને સુખી જણાવતા હતા અને તેથી વધારે સુખ શું છે તેનો આ ચેતનને જ્યાલ ન હોવાથી તેઓના (મમતા માયાના) ગતાવેશાં સુખપર આ પ્રાણીને મક્કમ રાખતા હતા. આવી રીતે પ્રાણીને 'ખોટું' સમજાવનાર માયા મમતાનાં કારણભૂત મોહનીય કર્મો હતાં કે જે પ્રાણીને 'અહ' અને 'મમ' એટલે હું અને મારું' નો ખોટો મંત્ર સમજાવી અંધ રાખતા હતા અને એની અંધતા એટલી બધી વધી ગઈ હતી કે એને સત્ય સમજાવનાર કેઈ મહાત્માનો પ્રસંગ મળે તોપણ તેની વાત તેના મગજમાં ઉતરવા ન દેતાં તેને પોતાની તરફ ખેંચી જતા હતા. આવી રીતે મમતા માયા પ્રાણીને સુખદુઃખના ખોટા જ્યાલમાં રાખી તેના દુઃખ-રાશિમાં ખોટો વધારો કરતા હતા અને તેને સંસાર સાથે એવો આસક્ત રાખતા હતા કે તેનો જરાગર જ્યાલ આપવા માટે સિદ્ધર્થિ ગણિની કલમજ પૂરતી ગણી શકાય. દંદ્રિયોના વિષયો અને કષાયો જે મમતાના આવિર્ભાવો છે તે આ પ્રાણી ઉપર કેટલી અસર કરે છે તેનો જ્યાલ આપવા માટે તે સમર્થ વિદ્વાને ઉપમિતિ ભવ પ્રપંચા દ્વયામાં અતિ ઉત્તમ લેખ લખ્યો છે અને તે વાંચવાની ખાસ લાગમણુ કરી આપણે તેના પરિણામ તરીકે એટલી વાત ધ્યાનમાં લઈએ કે એના પ્રસંગથી આ પ્રાણી સંસારના ખોટા જ્યાલમાં, વસ્તુ સ્વરૂપના જ્ઞાનના અભાવે ખોટા સુખની પાછળ એવો મંદ્યા રહે છે કે તે સીધા માર્ગપર આવી શકતો નથી. આવી સંસાર સ્થિતિ છે. તેમાં વાસ્તવિક આત્મીય સુખની ગંધ પણ નથી, અને જરો આનંદ પણ નથી. વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરતાં તેના ત્યાગમાં વધારે આનંદ છે, એવો વિચાર આવવાનો પણ જ્યાં પ્રસંગ મળે નહિ ત્યાં પછી વાસ્તવિક આનંદ ક્યાંથી અને કેવી રીતે મળી શકે તે સહજ સમજી શકાય તેવી બાબત છે.

પ્રાણીની આવી સ્થિતિ કરાવનાર કર્મ છે. બાંધેલા કર્મનો ન્યારે ઉદય થાય છે ત્યારે જેવાં કર્મો પૂર્વે કર્યા હોય તેનું તથાપ્રકારનું ફળ પ્રાણીને મળે છે એટલે એમ બને છે કે જેવાં પ્રકારનાં કાર્યો પૂર્વે પાતે કર્યા હોય છે તેને અનુરૂપ ફળ તેને મળે છે. ઘણી વખત વ્યવહારમાં ઉપર ઉપરથી સારો દેખાવ

સત્ત્વનો અનુનય.

૬૫

કરનાર અથવા ધર્મ તરફ પ્રીતિ જતાવનાર પ્રાણીઓને દુઃખી થતાં જોવામાં આવે છે, અતિ નિંદા આચરણ કરનારને સુખ લોગવતો જોવામાં આવે છે, અનેક માણસોને ત્રાસ આપનાર ગાડીઘોરે ફરતો દેખાય છે, જ્યારે સંકેતથી આલનાર ધક્કા ખાતો અનુભવાય છે અને તેથી ગાદ્ય દૃષ્ટિએ ખુલાસો ન સમજી શકાવાને લીધે વિશ્વવ્યવસ્થામાં વિરોધ અથવા અન્યાય હોય એમ કેટલીકવાર લાગે છે. એ સર્વનો ખુલાસો કર્મના અનિવાર્ય સિદ્ધાન્તથી થાય છે. જે કાર્ય કરીને પ્રાણીએ આત્મા સાથે અસુક વાસનાઓ ઉત્પન્ન કરી હોય છે તેનું નામ કર્મ કહેવામાં આવે છે. એ કર્મો પૌદ્ગલિક છે અને આત્મા સાથે તે પૌદ્ગલિક કર્મોના સંબંધ થાય છે તેને કર્મવર્ગણા કહેવામાં આવે છે. એ કર્મવર્ગણા અને આત્માનો સંબંધ થાય તે વખતે તેનો ઉદયકાળ, ઉદય કાળની સ્થિતિ, તેની ગાદતા વિગેરે ઘણી જાણતનો નિર્ણય થાય છે, અને એ સર્વને જતાવનાર કર્મ ગ્રંથ, પંચ સંગ્રહ, કર્મમયટી આદિ વિશિષ્ટ ગ્રંથો મોબુદ છે. એ કર્મનો અણાધિત સિદ્ધાન્ત ધરાવત સમજવાથી જે વિરોધદર્શક ગાદ્ય હકીકતો જણાવી હોય છે તે સર્વનો જાહુ સારી રીતે ખુલાસો થઈ જાય છે. કર્મના વિશાળ વિષયપર અત્ર વિચારણા કરવાનો અવકાશ નથી, પણ અત્ર જણાવવાનું એ છે કે સુખ દુઃખાદિનો ખોટો ખ્યાલ આ પ્રાણીને ઉપર જણાવ્યો છે તેનું વાસ્તવિક કારણ મોહનીયકર્મકૃત નિભાવ દશા છે. સર્વ કર્મમાં રાજનું પદ ધારણ કરનાર, સંસારમાં રણડાવી અનેક કલેશ ઉપજાવનાર અને માયા મમતાના મૂળ કારણભૂત આ મોહનીય કર્મને સારી રીતે સમજવાની જાસ જરૂર છે. એ મોહનીય કર્મ પ્રાણીને પરભાવમાં રમણ કરાવે છે અને પોતાની વાસ્તવિક સંધાદા કર્મ છે અને પોતાનું કર્તવ્ય શું છે તે સમજવા ન દેતાં તેના ઉપર એક પ્રકારની અધી ચઢાવી દે છે અને તેને પરિણામે પ્રાણી સંસારચક્રમાં અટવાયા કરે છે. તેનો કોઈ પણ રીતે પાર આવતો નથી, તેની રણડપટ્ટીનો છેડો આવતો નથી અને તેની વાસ્તવિક સ્થિતિ પ્રગટ થતી નથી.

આ મોહનીય કર્મને ઉત્પાદક સ્થિતિમાં મૂકનાર રાગ દ્વેષ છે. રાગને લઈને આ પ્રાણીને પરવસ્તુ ઉપર અને પરપ્રાણી ઉપર પ્રેમ થાય છે, તેને તે પોતાનાં માને છે અને આવી રીતે જે વસ્તુ અથવા જે પ્રાણી પોતાનાં નથી તેને પોતાનાં માનવાની ભૂલ કરે છે. તેને પરિણામે તે તદ્દન અવ્યવસ્થિત સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરે છે. પછી તે એટલો અધ થઈ જાય છે કે એક સંગાના કે સ્નેહીના મરણ પ્રસંગે તેની સ્થિતિ જોઈ હોય તો તે જાસ અવલોકન કરવા જેવી લાગે. પોતાની સ્ત્રી, પુત્ર કે મિત્રનાં મરણ પ્રસંગે તેને જાણે સંસાર કડવો લાગે છે અને તે રડવા ફૂટવા અને માથું પછાડવા મંડી જાય છે. તેના ધનનો નાશ થતો જોઈ

તે અનેક મકારના બેદસૂચક ઠલ્લાંત ઠરી મૂકે છે, થોડા પૈસા મળતા હોય તો તેની ખાતર અસત્ય વચન, મૂઠ્ઠી સાક્ષી, અપ્રમાણિકતા, પરનિંદા આદિ અનેક પાપો કરે છે, નીચા માણસની સેવા કરે છે, અધમ મનુષ્યોના હુકમો ઉઠાવે છે, અતિ હીન આચરણવાળાની શુશ્રૂષા કરે છે, પોતાની વસ્તુ ખેલાઈ જતાં ગાવરો ગળી જાય છે, જરા નિકટ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં કુઝાઈ જાય છે, જરા વ્યાધિ આવતાં પોતાની વસ્તુઓનો અને સંબંધીઓનો ત્યાગ થઈ જશે એવા વિચારથી ગભરાઈ જાય છે અને તેને ટુંકામાં કહીએ તો પરવસ્તુ-દ્રવ્ય, પૈસો, ઉઘરાણી, લેણ-દેણ પર એટલો પ્રેમ થઈ જાય છે કે જાણે તે વસ્તુ પોતાની જ હોય એમ તેની આંધે વર્તે છે, વરસોવરસ સરતેયાં કાઢી પોતાની પુંજ અસુક પ્રમાણમાં છે એમ સમજી રાજી થાય છે. અને તેને વધારવા અનેક પ્રયત્નો કરે છે, અનેકને રીઝવે છે અને જરા ધન કે ધનપ્રાપ્તિનાં સાધનો પ્રાપ્ત થતાં રાજી રાજી થઈ જાય છે—આ સર્વ રાગે કરેલ અધીનો પ્રતાપ છે. એને લઈને પ્રાણી વસ્તુને ઓળખતો નથી, વસ્તુ અને પોતાના સંબંધનું અસ્થાયીપણું સમજી શકતો નથી અને પોતાનું શું છે અને તે કેમ, ક્યારે અને કેવી રીતે મળી શકે તેનો નિર્ણય કરી શકતો નથી. રાગ પ્રાણીની આવી સ્થિતિ કરે છે ત્યારે તેથી ઉલટો દ્રેષ પ્રાણીમાં સ્વાર્થસંઘટનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં તેનામાં અસૂચા ઉત્પન્ન કરે છે, દ્રેષ ઉત્પન્ન કરે છે અને કેટલીકવાર માયા ઉત્પન્ન કરે છે. આ રાગ અને દ્રેષ બંને પૈકી રાગ જ્યારે અનુકૂળ થઈ પ્રાણીને સંસારમાં રજાડાવે છે ત્યારે દ્રેષ પ્રતિકૂળ થઈ પ્રાણીને અંધ ઢશામાં મૂકી દે છે. રાગ પ્રાણીને પરમાં પ્રેમ કરાવે છે ત્યારે દ્રેષ વિરાગ કરાવે છે પણ બંનેનું મૂળ મોહ છે. મોહનીય કર્મને વધારનાર અથવા અંધાવનાર જેમ રાગદ્રેષ છે તેમ રાગદ્રેષના પ્રેરક તરીકે મોહજ કામ કરે છે. જેમ વસ્તુસ્વરૂપ સમજનાર જ્યારે પરવસ્તુનો ત્યાગ કરે છે ત્યારે તેનામાં વિશેષ જ્ઞાનનો અંશ પ્રગટ થોળાય છે તેમ દ્રેષમાં હોતું નથી. દ્રેષથી ત્યાગ થાય છે તે પણ મોહજન્ય હોય છે. આ દ્રેષથી થતા ત્યાગમાં અને વસ્તુસ્વરૂપના જ્ઞાનને પરિણુમે થતા જ્ઞાનમાં જે તફાવત છે તે ખાસ સમજવા યોગ્ય છે અને તે ધ્યાનમાં રાખવાથી જ દ્રેષનું ત્યાગપણું સમજવામાં આવે તેમ છે. દ્રેષને લઈને જે ખેડ, ઈર્ષ્યા, અસૂચા, માત્સર્ય, નિંદા આદિ દ્રવણો પ્રાપ્ત થાય છે તે મહા ક્ષીર છે, આત્માનો અપ્રમાદ કરાવનાર છે અને પરિણુમે પ્રાણીની વિપરીત થયા થવાના સાધનભૂત છે. રાગ જ્યારે શુભ રહી શકે છે ત્યારે દ્રેષ કેટલીકવાર શુભ રહી શકતો નથી, કેટલીકવાર દ્રેષ શુભ રહે છે ખરો, પણ આંતરે તેનું વ્યવહારનું કારણ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયે થયા વગર રહેતું નથી. આવી રીતે રાગ

અને દ્રેષ મહાકર્મજનક કરાવનાર છે અને કર્મજનકને પરિણામે સંસાર વધે છે એ આપણે ઉપર જ્ઞેય છે તેથી પરંપરા દ્વારા તરીકે જોઈએ તો રાગ અને દ્રેષ સંસાર વધારનાર તરીકે મોટો ભાગ લાગે છે. અપૂર્ણ.

પહોચ ને અવલોકન.

શ્રીમન્મહાવીર સચિય અંક (પૂર્વાર્ધ.)

જૈન શ્વેતામ્બર કોનકરન્સ હૈરદ્વ પુ. ૧૦ અંક ૮-૯ અગ્ર-સપ્તમ્બર

ઉપર જણાવેલ અંક ગત પર્યુષણ પર્વમાં બહાર પડેલો, તે વખતે તેના તંત્રીએ સદરહુ અંક મોકલી સાધત વાંચીને રીંચુ લેવા લખેલું; પરંતુ અવકાશના અભાવથી સાધત વાંચવા બની શક્યું નહોતું. હાલમાં અવકાશ મેળવી સદરહુ અંક સાધત વાંચ્યો છે. તેની અંદર એકંદર (૩૨) વિષયો છે. તે પૈકી ૯ લેખો ઇંગ્લીશ છે તે તો મારી અજ્ઞાત ભાષા હોવાથી વાંચી શકાયા નથી, એટલે તે સંજોગથી અભિપ્રાય આપવાનું પણ રહેતું નથી. બીજા (૧૬) લેખો ગુજરાતી પદના છે તેમાં પણ મોટો ભાગ તો પ્રાચીન ઠવીઓના કરેલા સ્તવનાદિનો છે તેથી તે સંજોગથી અભિપ્રાય લખવાનું પણ આવશ્યકતાવાળું નથી. શેષ (૭) લેખો ગદ્યમાં જુદા જુદા લેખકોના હાથથી લખાયેલા છે. તેનું ક્રમસર અવલોકન કરતાં નીચે પ્રમાણે અભિપ્રાય થઈ શકે છે.

૧ પ્રારંભમાં ‘તંત્રીનું નિવેદન’ એ મથાળાનો લેખ તંત્રીના પોતાનો છે. તેની અંદર જણાવેલી અનેક બાબતો ખાસ ઉપયોગી છે. જે લેખકો લેખ લખી શક્યા નથી તે પૈકી જે ત્રણના લખાઈ આવેલા વિચારો પ્રગટ કર્યા છે. તે સંજોગમાં કાંઈ લખવાનું કારણ નથી. કેમકે પોતપોતાના વિચારને માટે મનુષ્ય સ્વતંત્ર છે. પૃષ્ઠ ૨૪૭ માં તંત્રીએ આગમ પ્રકાશનની આવશ્યકતા લખીને તે સામે વિરૂદ્ધતા બતાવનારને માટે વિચાર સંકુચિતતા, સ્થિતિ ચુસ્તતા ને તત્ત્વજ્ઞાનને કુંઠિત કરવાની ઉપમાઓ આપી છે, પરંતુ એ અભિપ્રાય યોગ્ય નથી. કારણ કે આગમો યોગ્ય પુરૂષ (મુનિરાજ) ના હાથથી શુદ્ધ થઈને તેની ટીકા-યુક્ત અથવા પંચાંગી સમેત બહાર પડે અને તેને માટે યોગ્ય સન્માનથી કામ લેવામાં આવે-આશાતના પરિહરવામાં આવે તો ઘણું ભાગે તેથી વિરૂદ્ધ મતવાળા બહુ અલ્પ નીકળે તેમ છે, પરંતુ ખાસ વિરૂદ્ધતા તો તેના ગુજરાતી કે હિંદીભાષામાં અનુવાદ કરીને તે રસ્તે પ્રગટ કરવા સામે છે; કારણ કે આગમ કે તેની ટીકાનો અન્ય ભાષામાં અનુવાદ કરવો એ કામ કોઈ રીતે યથાર્થ બની

શકે તેવું નથી. આચાર સુધી થયેલા આગમના અનુવાદ કે દ્રવ્યાનુયોગના ગ્રંથોના અનુવાદ પિકી એક પણ સંતોષકારક થયેલ નથી. વળી જેને આગમનું જ્ઞાન મેળવવા ઈચ્છા હોય તેને એટલું સંસ્કૃત કે માગધી ભાષાનું જ્ઞાન મેળવવાની જરૂર છે. સોસ્ટ્રીસ્ટર કે જારીસ્ટરની પરીક્ષા આપવાવાળો અભ્યાસ કરવાની ઈંગ્લીશ બુકોનું અનુવાદી ભાષાંતર કરીને શવળતા કરી આપવા કહ્યું તો તે જાનતું જેમ અશક્ય છે અને તે પરીક્ષા આપનારે ઈંગ્લીશ ભાષાને તે બુકો સમજે તેટલી અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે તેમ આગમ કે તેની ટીકા સ્વયંમેવ વાંચવાના ઈચ્છક માટે તેટલા પૂરતું સંસ્કૃત કે માગધી ભાષાનું જ્ઞાન મેળવવાની જરૂર છે. અનુવાદકારો ભાષાના યોગ્યતા હોય છે છતાં તેમાં આવતા વિષયના અજ્ઞાત હોવાથી કેવા અર્થના અનર્થ કરે છે તે આ માસીકમાં એકથી વધારે વખત લખાઈ ગયેલ હોવાથી તે સંગ્રામી વધારે લખવાની અત્રે આવશ્યકતા નથી. તંત્રીના આ લેખે આઠ પૃષ્ઠ રોકેલા છે. તંત્રીને ખીજે મોટો લેખ છેવટે છે કે જેમાં (૫૭) પૃષ્ઠો રોકાયેલા છે તે સંગ્રામી હવે પછી લખશું.

૨. ખીજે લેખ વીર પૂર્વ ભવ સમાલોચના ના મથાળાવાળો. મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીયાનો છે તે લેખ ઉત્તમ છે, અસરકારક છે, વાંચવા યોગ્ય છે. લેખકે લગવંતના પૂર્વ ભવના ચરિત્રમાંથી સાફ રહસ્ય ખોલ્યું છે. તે લેખની અંદર બે ચાર જગ્યાએ સામાન્ય સ્ખળના થયેલી છે. તે લક્ષમાં રહેવા માટે આ નીચે જણાવી છે.

પૃષ્ઠ ૩૨૩ માં તેણે (નયસારે) યોગની પાંચમ ભૂમિકા સ્થિરા દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી એમ લખ્યું છે પણ નયસારે જે વખત સમકિત પ્રાપ્ત થયું તે વખત પાંચમી દૃષ્ટિએ પહોંચવાનો સંભવ નથી. તેના લક્ષણ એમાં ઘટે તેમ નથી. વળી સમકિત તો પ્રથમની ચાર દૃષ્ટિમાં પણ થઈ શકે છે.

પૃષ્ઠ ૩૨૮ માં મરિચીનું વચન સત્યમિશ્રિત લખ્યું છે પણ તે સત્યમિશ્રિત નથી. ઉત્સૂત્રમિશ્રિત છે.

પૃષ્ઠ ૩૩૧ માં મરિચિ માંદો પડ્યાં અન્ય સાધુઓએ તેની માવજત ધરાવર કરી નહીં એમ લખ્યું છે તેમાં ધરાવર શબ્દ ન જોખ્યો; કેમકે મરિચિએ ચારિત્ર તજેલું હોવાથી મુનિઓએ તેની માવજત ખીલકુલ કરી નથી.

પછી મરિચિને પાંચ ચલાવવાની ઈચ્છા થયાનું લખ્યું છે પણ તે વખતે પાંચ ચલાવવાની ઈચ્છા નથી થઈ. એક શિષ્ય કરવાની જ માત્ર ઈચ્છા થઈ છે.

તેજ પૃષ્ઠમાં મરિચિને કહિલે ‘તમે આહીંત ધર્મ કેમ આચરતા નથી?’ એમ પૂછયાનું લખ્યું છે પણ તેણે તો ‘તમારી પાસે ધર્મ છે કે નથી?’ એમજ પૂછ્યું છે.

પહેલું ને અવલોકન.

૬૬

પૃષ્ઠ ૩૩૨ માં ચરિત્રિએ આખો ભવ ચરિત્ર યથાશક્તિ પાળ્યાનું લખ્યું છે પણ તેમ નથી, તેણે પ્રથમ ચોટા વળત ચરિત્ર પાળીને પછી તો દીધું છે અને ત્રિદંડીને વેશે બાકીનો ભવ પૂરો કર્યો છે.

પૃષ્ઠ ૩૨૬ છેલ્લી પંક્તિમાં મનોવિકારોને જોઈ પરિભાષામાં કર્મ કહે છે એમ લખ્યું છે પણ તેને કર્મ બંધનના હેતુ કહે છે.

પૃષ્ઠ ૩૩૦ પંક્તિ ૨ જીમાં અજ્ઞાનને મિથ્યાત્વ કહેવામાં આવે છે એમ લખ્યું છે તે માત્ર અમુક અપેક્ષા લઈએ તો જ યોગ્ય છે. બાકી તો અજ્ઞાનને મિથ્યાત્વ બંને જુદા જુદા છે ને જુદા જુદા કર્મના વિકારો છે.

પૃષ્ઠ ૩૩૪ માં ‘૮૪ રાત્રી સુધી નીચ ગોત્રનું દુઃખ અનુભવે છે’ એમ લખ્યું ત્યાં ૮૨ રાત્રી જોઈએ, કારણ કે ૮૨ રાત્રી જ દેવાનંદાની કુક્ષીમાં રહ્યા છે.

૩. ત્રીજો લેખ મહાવીરની છદ્મસ્થાવસ્થાના મથાળાવાળો શતાવધાની મુનિશ્રી રત્નચંદ્રજીનો લખેલો છે. તે પણ સરી ઢળમાં અને અસરકારક લખાયેલો છે, વાંચવા લાયક છે, ભાષા સારી વાપરી છે. પ્રભુના છદ્મસ્થ કાળના ચરિત્રમાંથી પણ સ્વસ્થ સાડ જોઈએ છે. આવા લેખો અંકને શોભા આપનારા છે. તેની અંદર કોઈ કોઈ સ્થાનકે સહજ સ્થળના થયેલ છે તે સુધારીને વાંચવા માટે આ નીચે જણાવી છે,

પૃષ્ઠ ૩૩૪ માં ગોપાળે પ્રભુને તેના હાથ ને મોઢું ચાક્યા ત્યાં સુધી ગાળો દીધી ને માર્યો એમ લખ્યું છે પણ તેમ નથી. તેણે મારવા દોરડી ઉગામી તે જ વળતે શકેદ્રે ઉપયોગ દીધો ને તત્કાળ ત્યાં આવી તેનું નિવારણ કર્યું. આ પ્રમાણે તેમના ચરિત્રમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે.

પૃષ્ઠ ૩૪૦ માં ભાઈના આગ્રહથી પ્રભુએ એક વરસ સંસારમાં વધારે રહેવાનું માન્ય કર્યાનું લખ્યું છે પણ તેમ નથી. ભાઈના આગ્રહથી જ એ વર્ષ રહ્યા છે, તેમાં બીજા વર્ષમાં સંવત્સરી દાન આપ્યું છે. તંત્રીએ પોતાના લેખમાં પણ પૃષ્ઠ ૪૨૩ માં એક વર્ષ લખેલ છે તે જ જોઈએ.

પૃષ્ઠ ૩૪૫ની કુટનેટમાં જે વાત લખી છે તે યોગ્ય છે. અમે પ્રથમ પર્વ ૧૦ માંના ભાષાંતરની કુટનેટમાં શૂળપાણીના ઉપસર્ગવાળું વર્ધમાનપુર તે વડવાણુ હોવાનું જણાવ્યું હતું, પણ પાછળથી વધારે તપાસ કરતાં તે હકીકત યોગ્ય લાગી નથી. તે વર્ધમાનપુર મગધ દેશમાં જ હોવા સંભવ છે.

પૃષ્ઠ ૩૬૬ માં પ્રાંતે છદ્મસ્થાવસ્થાનો કુલ તપ ગણાવતાં ‘૩૫૦ દિવસ આહાર કર્યો, એમ લખ્યું છે તે ૩૪૬ જોઈએ. બારવાર લીંચુપડિમા વહી એમ લખ્યું છે તે યોગ્ય નથી. પ્રભુએ લીંચુ પ્રતિમા વહી જ નથી. ભદ્રાદિક પ્રતિમા

વહી છે. તે તો તપવિશેષ છે, ખાર ગદ્ગમ કર્યા છે. છઠ્ઠું ૨૨૬ કર્યા છે તે છાપતાં ૬ નો અંક ઉઠી ગયો છે.

૪. ચોથો લેખ જ્યંતિ એટલે શું? એ મથાળાનો B. R. D. ની સહી ના છે તેનો ઘણો ટુકો માત્ર બે પૃષ્ઠનો છે. તેમાં ખાસ કરીને મહાવીર સ્વામી પરત્વે ઉલ્લેખ નથી. સામાન્ય ઉલ્લેખ છે, તે જ્યંતીના સંબંધમાં તેની પીછાન કરવા ઇચ્છનારને માટે વાંચવા યોગ્ય છે.

૫. પાંચમો લેખ ‘છઠ્ઠસ્થપણામાં પણ મહાવીરનો અપૂર્વ સમભાવ’ એ લેખ કુવરજી આણંદજીને લખેલો હોવાથી તેની સમાલોચના કરવાનું કામ અન્ય વિદ્વાનોનું છે. એની અંદર જીર્ણશ્રેષ્ઠી ને નવીન શ્રેષ્ઠી ઉપર ભગવંતે બતાવેલા સમભાવનું નિરૂપણ છે.

૬. છઠ્ઠો લેખ ‘મહાવીરનું પરોપકારી જીવન’ એ મથાળાનો નેમચંદ ગીરધરલાલ કાપડીયાનો લખેલો છે. તે લેખ શ્રેષ્ઠ છે, અસરકારક છે, ખાસ કરીને ભગવંતના ઇતિહાસિક વિહારની અંદર ચારકોશિક સર્પની ઉપર ભગવંતે કરેલા ઉપકારનો ભાગ લઈને લખવામાં આવ્યો છે. હકીકતને સારી ઘટાવી છે. પ્રભુના ચરિત્રનો નાનો મોટો દરેક ભાગ સારગ્રાહી મનુષ્યને માટે તેમાંથી જેટલું સહ્ય જોયવા ધારે તેટલું જોઈ શકાય તેવા સહ્યથી પરિપૂર્ણ છે.

૭. સાતમો એટલે છેલ્લો લેખ ‘મહાવીરનો સમય અને ધર્મ પ્રવર્તક તરીકે મહાવીર’ એ મથાળાનો તંત્રી મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈનો લખેલો ઘણો લંબાણ છે. લેખકે તેના મુખ્ય ૭ વિભાગ પાડ્યા છે. લેખ લખવામાં બહુ સારો પ્રયાસ કર્યો છે. ઘણા વાંચનના પરિણામે લખાયેલો લેખ છે. વિચારો બતાવવામાં પ્રાચે સ્થળના જણાતી નથી. છેવટનો ભાગ અસર પણ સારી કરે તેવો લખાયો છે. આ લંબાણ લેખ લખવાનો પરિશ્રમ ખાસ વાંચકોને લાભ આપવા માટેજ લેવામાં આવેલો છે. તેની અંદર કથંચિત્ કાંઈ હકીકત વિગેરેની સ્થળના દષ્ટિગોચર થાય છે. તે સ્મરણમાં રહેવા માટે આ નીચે લખવામાં આવેલ છે.

‘પૃષ્ઠ ૩૮૧ માં ‘ચેટકે પોતાની પુત્રી ચેલણા મગધના રાજા જિંબસાર’ને પરણાવી હતી’ એમ લખ્યું છે. ‘પૃષ્ઠ ૩૮૩નાં પ્રારંભમાં ‘ચેટક રાજાએ પોતાની સાત પૈત્રી પાંચ પુત્રીઓ નુદા નુદા રાજાઓને પરણાવ્યાનું’ લખ્યું છે. ‘પૃષ્ઠ ૩૮૫ માં ‘તેની કુવરીઓ નુદા નુદા રાજાઓને પરણાવી હતી’ એમ લખ્યું છે. આ ત્રણે વાક્યમાં પરણાવ્યાની વાત લખી છે તે મિથ્યા છે. તે કન્યાઓ સ્વયમેવ

૧ આ નામ દિગમ્બરોનું આવેલું છે. સ્વેતામ્બર શાસ્ત્રમાં તેને શ્રેષ્ઠિક અથવા મંલસાર લખેલો છે.

પરણી ગયેલ છે. ચેટક રાજ્યએ એક પણ કન્યાનું કન્યાદાન આપેલ નથી. તેમજ ૭ તો પરણીજ નથી. ૬ પરણી ગઈ છે ને સુખ્યેષ્ટાએ તો કુવારાપણામાંજ દીક્ષા લીધી છે.

પૃષ્ઠ ૩૮૫ ‘શ્રેણિક રાજ્યએ દીક્ષા લેવાનો વિચાર કરી’ ઇત્યાદિ લખ્યું છે. પૃષ્ઠ ૩૮૬ માં પણ ‘તે કર્યા પછી દીક્ષા લેવાનો વિચાર રાખ્યો’ આમ લખ્યું છે. આ હકીકત શ્રેણિકરાજ માટે યથાર્થ નથી. કેમકે તેને તો અવિરતિનો તીવ્ર ઉદય હોવાથી તેઓ શ્રાવકપણું પણ ગ્રહણ કરી શક્યા નથી તો પછી દીક્ષા લેવાનો વિચાર તો કદેજ શેના ? આ બાબત સુધારવા જેવી છે.

પૃષ્ઠ ૩૮૫ માં પ્રાંતે અભયકુમારને ઉત્પાતિક વિદ્યામાં કુશળ લખ્યો છે પણ તે વિદ્યા નથી. અભયકુમાર ઐત્પાતિકી બુદ્ધિવાળા હતા.

પૃષ્ઠ ૩૮૬ માં કુણિકની આંગળીમાં ‘જીવ પડ્યાનું’ લખ્યું છે, પણ જીવ પડ્યા નહોતા, રચી થયેલું હતું; તેથીજ તેની શાંતિ માટે શ્રેણિકરાજ તે આંગળી મોઢામાં રાખતા હતા. જીવ પડ્યા હોય તો મોઢામાં રાખે નહીં.

પૃષ્ઠ ૩૮૬ના પ્રાંત ભાગમાં કોણિક ‘રાજગૃહ પાસે આવેલ વૈભારગિરિની તમિસ્રા ગુફાપાસે દેવથી બળી ભસ્મ થયો’ એમ લખ્યું છે તે યથાર્થ નથી. તમિસ્રા ગુફા વૈતાઢ્યમાં છે કે જેને ઉઘાડીને ચક્રવર્તી ઉત્તર ભસ્તાર્ધમાં જાય છે. તે ગુફા પાસે જઈ તેને ઉઘાડવા માટે તેનીપર પ્રહાર કરતાં તેના અધિષ્ઠાત્રિક દેવે કોણિકને બાળીને ભસ્મ કરી નાંખ્યો છે.

પૃષ્ઠ ૩૮૮ માં મિથિલામાં જનકરાજ લખેલા છે તે યથાર્થ છે. પણ ‘આ નગરીનું’ અને રાજનું’ નામ એક છતાં રામચંદ્રના વખતના જનકરાજ પૂર્વે થઈ ગયેલા બીજા સમજવા.

પૃષ્ઠ ૩૮૯ પંક્તિ ૭ મીમાં હિંદુસ્તાન જંબુદ્વીપ કે ભરતખંડને નામે બોલાવાતો એમ લખ્યું છે, તેમાં ભરતખંડને નામે બોલાવાતો એ બરાબર છે, હિંદુસ્તાનને જંબુદ્વીપ કોઈ કહેતુંજ નહિ.

પૃષ્ઠ ૩૯૦ પંક્તિ બીજી અશુદ્ધ છપાણી છે તે ‘પૃથુપત્તિ જિણાણં ચ કિણં રામકળ્હાણં એમ જોઈએ.

પૃષ્ઠ ૩૯૨ પંક્તિ ૬ મી માં દેશાઞ્જનિન્દિતામૃશમ્ એમ છપાયેલ છે, તેનો અર્થ નીચેના ભાગમાં ‘આ દેશ અતિ નિન્દિત છે’ એવો લખ્યો છે તે ખરો જણાતો નથી, એનો અર્થ તો ‘એ દેશો અનિન્દિત છે’ એવો થવો જોઈએ.

પૃષ્ઠ ૩૯૩ પંક્તિ ૫ મીમાં તીર્થંકર, ચક્રિ, રામ, બળદેવ, કુણ્ણ, વાસુદેવ આદિ-લખેલ છે, તેમાં બળદેવ ને વાસુદેવ એ બે શબ્દો ઠોંસમાં કરવા જોઈએ;

કારણકે રામનેા અર્થ બળદેવ છે ને કૃષ્ણનેા અર્થ વાસુદેવ છે.

તેજ પૃથ્માં આગળ ' મગધ દેશમાં છ હજાર છસો હજાર ગામ લખ્યા છે ' તેમાં ભૂલ તેમજ ભાષા દોષ જાને જણાય છે, તે સુધારવા યોગ્ય છે. પ્રથમ પૃથ્ ૩૪૦ માં દરેક દેશના ગામોની સંખ્યા આંકડામાં મૂકી છે તે તરફ પણ આ સાથે ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે.

પૃથ્ ૪૦૨ માં પ્રભુ દેવાનંદાના ગર્ભમાં આવ્યા, તે વખતે તેને ઉત્તમ સ્વપ્નેા આવ્યાં, તેનાં કૃણ નિમિત્તકને પુછ્યાનું લખ્યું છે તે જરાજર નથી. દેવાનંદાને સુપનના કૃણ તેના પતિ કપલદત્તેજ કહેલ છે.

પૃથ્ ૪૧૧ મહાવીરનેા પ્રાદુર્ભાવ લખતા પ્રારંભના શ્લોકનું પહેલું પદ-
 'ઇયતિ જગતિ પૂજ્ય જન્મ મૃત્તા કશ્ચિત્ એવું છાપેલું' છે તે અશુદ્ધ જણાય છે, તેમાં જન્મ મૃદ્ધાતિ કશ્ચિત્ એમ હોય તો તે ઠીક લાગે છે.

પૃથ્ ૪૨૧ પંક્તિ ૧ લી માં પોતાના ઉપદેશરૂપી નખનેા ઘડો ઉઠાવી ઈત્યાદિ લખ્યું છે, તેમાં નખનેા ઘડો એ શબ્દ જરાજર લાગતો નથી.

પૃથ્ ૪૨૪ પંક્તિ ૧૮ મી માં પ્રભુએ ૩૫૦ દિવસ આહાર લીધો એમ લખ્યું છે પછી તેજ પૃથ્ની પંક્તિ ૨૫મીમાં ૩૪૬ પારણા કરી અન્ન લીધાનું લખ્યું છે. તેમાં ૩૪૬ દિવસ લખ્યા છે તે જરાજર છે. તેજ પૃથ્માં નીચે તપશ્ચર્યા જણાવતાં ' ૧૨ માસથી પણ ' એમ લખ્યું છે તે '૧૨ માસ લપણ' જ્ઞધ્યે અને ૨ દિન ભદ્રપ્રતિમા ૪ મહાભદ્રપ્રતિમા ૧૦ સર્વતોભદ્રપ્રતિમા લખેલ છે. તે ત્રણ પ્રકારના પ્રતિમારૂપ તપવિશેષના અનુક્રમે ૨-૪-૧૦ દિવસો સમજવા.

ઉપર જણાવેલી સંજ્ઞાનાએ લેખના દોષ જતાવવાના નિમિત્તથી લખેલ નથી, પણ સુધારવાની આતર લખી છે. એકંદર રીતે આખો અંક વાંચવા લાયક અને ઉપયોગી છે. આવો ઉત્તમ અંક બહાર પાડવા માટે તેના તંત્રી મોહનલાલ દલીચંદ દેશાધને ધન્યવાદ ઘટે છે. તેમનાજ સુપ્રયાસનું આ ઉત્તમ કૃણ છે. જે કે તંત્રીના નિવેદન ને જ્યતિ એ જ લેખને બાદ કરીએ તો સાત પ લેખોજ શુજરાતી ગદ્યમાં લખાયેલા હાજલ થયા છે, પરંતુ તેટલા લેખો અંકને શોભાવવાને માટે-ઉપયોગી થવાને માટે પૂરતા છે. વિવેચનને વધારે લખાવવાની જરૂર જણાતી નથી. હાલ આટલું લખી હવે પછી તેનાજ અનુસંધાનમાં છપાયેલા બીજા મહાવીર અંક માટે સમાલોચના કરશું. આશા છે કે આટલી સમાલોચના કાંઈક પણ ઉપયોગી થશે અને તોજ લેખો વાંચવાનો ને રહસ્ય ખેંચવાનો આ લેખકનેા મયાસ કૃણીભૂત થશે.

તથાસ્તુ.

આનંદધન પદ્ય રત્નાવલી.

(પ્રથમ ભાગ.)

આનંદધનજી મહારાજના સુપ્રસિદ્ધ પ્રયાસ પદો પર ઘણા વિસ્તારથી વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. દરેક પદના શબ્દાર્થ, ભાવાર્થ અને વિશેષાર્થ અતાવવા ઉપરાંત પાઠાંતરો તથા આશયો પર સ્વયં વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. આનંદધનજી અને તેના સમયનો ઇતિહાસ, તેમના પદોની ચમત્કૃતિ, તેમના પદોની મહત્તા, અન્ય પદ્ય ઠવિયા સાથે ઠર્તાની સરખામણી વિગેરે અતિ વિસ્તારથી ચર્ચવામાં આવ્યા છે. પદોની તથા વિષયોની જૂદા જૂદા પ્રકારે ઉપયોગી થઈ પડે તેવી અનુક્રમણિકાઓ આપી છે, વિષય સંક્ષેપ આપવામાં આવ્યો છે અને ગ્રંથને જેમ જાને તેમ ઉપયોગી ગનાવવા માટે પૂરતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ ગ્રંથ પર વિવેચન વિગેરે અમારી સમાના સભાસદ મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીઆ સોલીસીટરે પ્રયાસ કરીને લખેલ છે, તે અમે ગુજરાતીપ્રેસમાં સુંદર પ્રીન્ટિંગથી છપાવેલ છે અને જાઈન-ડીંગ પણ સુરેશ્વર કાંત કરવામાં આવ્યું છે. આ પ્રથમ પ્રયાસ પદના વિવેચનવળા ગ્રંથની લગભગ પડત કિંમત રૂ ૨-૦-૦ રાખવામાં આવેલ છે. દ્વિતીય વેશાળ શુદ્ધ ત્રીજને દિવસે તે ગ્રંથ જાહેર પાડવામાં આવશે. માત્ર એક હપ્તે કોપીઆ છપાવી છે. ગ્રંથ કુલ ડેમી આઈપેજ આઠસો બાર પૃષ્ઠનો થયેલ છે. દરેક તરતરસિક બંધુએ ખાસ વચવા ચેગ્ય છે. ટપાલ ખર્ચ જૂદું સમજવું.

જૈનદૃષ્ટિ યોગ.

(પ્રથમ ભાગ.)

આનંદધનજી કૃત પદોના પ્રાથમિક પરિચય ગ્રંથ તરીકે આ લેખની રચના કરવામાં આવી છે. એમાં યોગના વિષયને જાહેર સદી ભાષામાં સમજી શકાય તેમ ચર્ચ્યો છે, જાહેર વિષયને સરલ કરવામાં આવ્યો છે, ચેતનની ઉત્કાન્તિ અતાવવામાં આવી છે, યોગ અને યોગીના ભેદો, આઠ દૃષ્ટિ, યોગના આઠ અંગો અને ખાસ કરીને ધ્યાન વિષય પર વિશેષ યોગ ગ્રંથાનુસાર વિવેચન કાપડીઆ મોતીચંદ ગીરધરલાલે વિસ્તારથી કર્યું છે.

સંસારથી વૃત્તિ ઉઠી હોય, તત્ત્વજિજ્ઞાસા ચંદ્રહૃદય અને ચેતનની ઉત્કાન્તિ કરવા હુચ્છા હોય તેમણે આ ગ્રંથ જરૂર વાંચવો એવી અમારી ખાસ ભલામણ છે. આ ગ્રંથ ઉપરાંત પૃષ્ઠનો નાનો ગ્રંથ જાહેર સદી રીતે છપાવવા તથા બંધાવવામાં આવ્યો છે.

યોગના નામથી કાઢી ન જતાં આ ગ્રંથ જરૂર વાંચવા અમારી ભલામણ છે. યોગ અગમ્ય નથી, તેમજ સમઠિતમાં નથી તેમ યોગમાં પણ ઉત્કાન્તિ અતાવનની ગણત સાધારણ નથી, એ જાતાવવા આ ગ્રંથમાં પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. કિંમત માત્ર આઠ આના રાખવામાં આવી છે. આનંદધનજીના પદો પરનું વિવેચન વાંચવા પહેલાં આ ગ્રંથ જરૂર વાંચવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે. ટપાલ ખર્ચ જૂદું સમજવું. જાને ગ્રંથો અમારી સભામાં ભાવનગરથી તથા અંજુર્ધ ખાણીની ઉપર શા. વેધજી હીરજીને ત્યાંથી મળી શકશે. તંત્રી.

જાનના ધરમથી હાલમાં વહાર પડેલ ગ્રંથો ને વુકો.

શ્રી પાંચનાથ ચરિત્ર.--સંસ્કૃત ગદ્યગ્રંથ.

સંસ્કૃતના નવા અભ્યાસીને આ ચરિત્ર ખાસ વાંચવા લાયક છે. પ્રસ્તાવિકા દોઢા પાનુ પાસી સંખ્યામાં આપેલા છે, વાંચા સરલા છે, યોગ્ય સ્થાને ભેટ લખાઈ છે. કિંમત માત્ર રૂ. ૧૫. પોસ્ટેજ રૂ. ૦)

શ્રી પંડિત ચરિયમ્.—માગધી ગાથાગ્રંથ

આ પદ્ય એટલે સમચંદ્રનું અથવા આડમાં વાસુદેવ, જાળદેવ ને પ્રતિવાસુદેવનું વાલુંજ પ્રાચીન ચરિત્ર છે. તેમાં પ્રાસંગિક અનેક મહાપુરુષોના ચરિત્રો સમાવેલા છે, સુમારે દશ હજાર શ્લોક પ્રમાણુ ગ્રંથ છે. કિંમત માત્ર રૂ. ૨૫. રાજવામાં આવેલા છે. પોસ્ટેજ છ આના.

જ્ઞાન પંચમી.

જ્ઞાન પાંચમને લગતા તમામ વિભાગો—જ્ઞાનના આઠ આચાર—ને પર કથાઓ, કૈલચંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ, સગ્રાઓ, પૂજાઓ અને પ્રાંતે જ્ઞાનપાંચમના દેવ, તેના વિસ્તારથી અર્થ અને જ્ઞાન પંચમી તપના પ્રકાર, વિધિ વિધાન અને ઉજમણાનો વિસ્તાર-ઉલ્લેખ સર્વ હદીસત સમાવી છે. કિંમત માત્ર આઠ આના. પોસ્ટેજ દોઢ આનો.

કૈલચંદન ચોવીશી.—(ગુજરાતી-આવૃત્તિ પાંચમી.)

ત્રણ કૈલચંદનોની, ત્રણ સ્તવનોની ને એ સ્તુતિઓની ચોવિશીઓ, પર્વ-હીના યોગ સ્તવનો, તીર્થોના સ્તવનો વિગેરે ઘણી જાળતો સમાવી છે. શુદ્ધ હીને હોય શાખેના અર્થ સાથે છપાવી છે. બોડના સળંગ કપડાવાળા પુંઠાથી બંધાવી છે. કિંમત માત્ર ત્રણ આના.

શેઠ હેમચંદ વ્યમરચંદનું ગ્રંથિત ખેટકારક મૃત્યુ.

આ શહેર માગરોળના પણુ જહોળે કાગે વ્યાપારાર્થે મુંબઈ વસતા ગૃહસ્થ માત્ર ૩૫ વર્ષની નાની ઉમરે વંશાઠ પેલા વત ૧૩મે ક્ષયરોગની બીમારીથી ધરમ-હુર ખાતે પંચતવને પામ્યા છે. તેઓ એવા શાંત, માયાળુ, ધર્મિષ્ઠ અને ઉદાર પ્રભુતિવાળા હતા કે તેઓ એમનો પિતાનું દમરણ કરાવતા હતા. એમના પિતાએ કેટલાક ધર્મિક કાર્યો ઘણી ઉદારતાથી કર્યા છે. તે રીતે આ ગૃહસ્થે પણ તેમના પિતાના દમરણાર્થે તેમજ આત્મશ્રેયાર્થે અનેક ઉત્તમ કાર્યો કરેલાં છે. એમનો અભાવ થવાથી માંગરોળ તેમજ મુંબઈ જાને શ્રી સંઘમાં એક લાયક નરની ખામી પડી છે. એવા સુશીલ અને ધર્મચુસ્ત મનુષ્યોની અછતમાં એવર વધારો થયો છે—એવો અભારી સમાના લાઈફમેન્જર હતા. તેથી આ સભાને પણ એક ઉત્તમ સભાસભી ખામી પડી છે. પરમાત્મા તેમના આત્માને શાંતિ આપે એમ ખેડતા સાથે તેમની પાછળના તેમના કુટુંબીવર્ગને અમે અંતઃકરણથી ઉલાસે આપીએ છીએ અને તેમની સંતતી આજળ ઉપર ચારી નીવડી તેમની ખામી પૂરા ખાડે એમ છતાંસા ધરાવીએ છીએ.